

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 1 • Листопад 2019 р.

«ЯК МЕНІ ПИСАТИ БЕЗ АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ?»

ВИХІДНА ТЕЗА:

Коли читач читає Ваш текст, він має **легко** розрізнити три випадки і розуміти:

- 1) які частини тексту Ви написали самостійно,
- 2) які частини тексту Ви **дослівно** запозичили з іншого джерела і
- 3) які частини тексту Ви написали Вашими **власними словами**, але на основі думок з іншого джерела.

ЩО ЦЕ ОЗНАЧАЄ?

Перші два випадки не мають викликати складнощів у автора.

Написаний Вами Ваш власний текст не потребує додаткових позначень.

Якщо Ви наводите дослівну цитату з іншого джерела, Ви маєте взяти цей текст у «лапки» і проставити посилання на джерело.

Якщо Ви пропускаєте якісь слова із дослівної цитати, це, як правило, позначається трьома крапками: <...>. Якщо редакція видання, де Ви плануєте публікувати Ваш текст, має з цього питання інші вимоги, вона їх вкаже.

Третій випадок — Ваша власна думка, сформована на основі певного джерела. Тут Ви маєте:

- **перефразувати** думку з Вашого джерела власними словами, з **обов'язковою зміною граматичної структури речень** і
- навести посилання на джерело.

У випадку перефразування слід пам'ятати про таке:

- перефразування використовується з двома цілями: для скорочення викладу думки з джерела та для надання текстові з джерела Вашого авторського стилю;
- особливістю перефразування є неочевидність того, в якому місці тексту **починається** Ваша інтерпретація певного джерела (де інтерпретація **завершується** — очевидно, перед посиланням на джерело). Тому на позначення початку Вашої інтерпретації варто використовувати конструкцію на кшталт: *На думку П. Петренка, <...Ваша інтерпретація думки П. Петренка...> [посилання на джерело];*

- не забувайте, що в межах перефразованого тексту не можна змінювати зміст думки джерела;
- якщо Ви перефразовуєте тільки шляхом заміни окремих слів на синоніми, щоб текст «виглядав» як Ваш, то такий спосіб перефразування за міжнародними правилами академічного письма не допускається взагалі. З одного боку, Ви не надто далеко пішли від тексту з джерела, щоб це виправдало відсутність лапок на позначення дослівної цитати (а лапки Ви ставити не можете, адже цитата вже не дослівна). З іншого боку, Ви не доклали достатніх зусиль, щоб вписати думку з джерела у Ваш власний стиль академічного письма.

Якщо Ви навели певний текст дослівно, вказали посилання на джерело, але не взяли текст у лапки, то така дія також вважається плагіатом, різновид — «неналежне цитування». Адже, читаючи текст з посиланням на джерело, але без лапок, читач думає, що Ви перефразували цей текст, коли це не відповідає дійсності.

ЯК КРАЩЕ: ЦИТУВАТИ ЧИ ПЕРЕФРАЗОВУВАТИ?

Допустимо і те, й інше. Часто зустрічається точка зору, що **перефразовувати — краще**. Адже так Ви вдосконалюєте свої навички письма, маєте нагоду ліпше осмислити думку, яку наводите, викладаєте цю думку лаконічнішою мовою. Ви можете зустріти рекомендацію перефразовувати замість прямо цитувати у вимогах до авторів у низці західних видань.

Тому якісний навчальний курс з академічного письма мав би включати низку вправ з коректного і некоректного перефразовування текстових фрагментів.

ЩО МОЖНА НЕ ЦИТУВАТИ?

Загальновідоме знання — факти, які можуть бути отримані із загальнодоступних джерел і відомі великій кількості людей.

У текстах, призначених для вузької аудиторії представників певної наукової галузі, можна не наводити посилання на джерела специфічної для цієї галузі інформації, яка має бути добре відома цьому колу осіб, але про яку, як правило, не знає широкий загал.

А МЕТОДИЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ?

Навчальні публікації, підручники, посібники, методички і вказівки до виконання курсових робіт — особливий жанр академічних текстів, який передбачає більш або менш значний обсяг відтворення вже наявних, достатньо формалізованих текстів і мовних кліше. Як дотримуватися академічної доброчесності в таких текстах?

З одного боку, нам насправді ніщо не заважає ставитися до цих текстів так само, як і до інших, та писати їх у відповідності з вищенаведеними порадами.

З іншого боку, за ретельного дотримання вимог до цитування деякі види навчальних видань «ряснітимуть» лапками і посиланнями, що ускладнюватиме їх сприйняття. У цьому випадку, напевно, допустимо навести всі використані Вами джерела в окремій рубриці тексту і вказати, що Ви є **не автором, а укладачем** відповідного матеріалу. Хоча загальноприйнятої практики, яка б відповідала вимогам до академічної доброчесності, з цього питання в Україні ще немає.

ЦІКАВІ НОВИНИ

Влітку 2019 р. українська філософія Мирослава Крутляк провела експеримент, який полягав у підготовці явно абсурдного тексту в форматі наукової статті та наданні його в різні українські та іноземні наукові журнали для публікації. Деякі журнали із задоволенням опублікували надісланий їм текст, тоді як один з журналів пожартував у відповідь. Як саме — читайте за посиланням: <https://tinyurl.com/yxmjlxkj>

**ТВОРИТИ — ЗНАЧИТЬ,
СКОРОЧУВАТИ.**

Йоганн Вольфганг фон Гете

Заповніть будь ласка анкету про цей бюлетень за посиланням:

<https://forms.gle/BtuDkmiCGbCrnGPZ8>

• РОЗДРУКУЙТЕ ЦЕЙ БЮЛЕТЕНЬ НА ВЕЛИКОМУ ПАПЕРІ — МАТИМЕТЕ ФАЙНИЙ ПОСТЕР •

Бюлетень підготував Євген Ніколаєв. Бюлетень розміщений на ресурсі www.saiup.org.ua

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SLMAQM17CA2015 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 2 • Листопад 2019 р.

«ПЛАГІАТ = ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ?»

КОРОТКА ВІДПОВІДЬ:

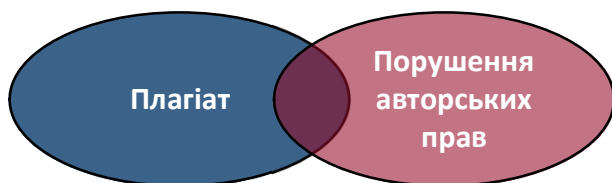
Ні.

АЛЕ Ж У ЗАКОНІ «ПРО АВТОРСЬКЕ ПРАВО І СУМІЖНІ ПРАВА»?..

Дійсно, цей закон вказує, що плагіат є **одним із** видів порушення авторського права. **У середині контексту** авторського права цей закон тлумачить плагіат як «оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору».

Але явище плагіату є більш широким за контекст авторських прав.

Зміст понять «плагіат» і «порушення авторського права» співвідноситься так:

Себто:

- порушенням авторського права може бути не лише плагіат, а й інші дії;
- не кожен прояв плагіату є порушенням авторського права, існують й інші прояви плагіату.

КІЛЬКА ПРИКЛАДІВ:

1. Ви переписали дослівно чужу статтю сучасного автора і опублікували її як власну. Тут Ви і порушили авторське право (ви вчинили дію, яка описана у вищенаведеному визначенні із закону), і вчинили плагіат.

2. Ви опублікували під власним іменем твір народної творчості (фольклору). Ви вчинили плагіат (присвоїли собі авторство твору, а це неправда). Але тут Ви не порушили авторське право, оскільки воно не поширюється на фольклор.

3. Ви переклали українською мовою художню книжку сучасного автора і видали її (як переклад, вказавши справжнє прізвище автора) без дозволу власника авторських прав. Ця дія не є плагіатом, але є порушенням авторського права.

4. Ви переклали українською мовою художню книжку автора часів античності і видали її (як переклад, вказавши справжнє прізвище автора) без дозволу власника авторських прав. Ця дія не є ані плагіатом, ані порушенням авторського права. Адже авторське право не поширюється на твори, автори яких давно пішли з життя.

ЗРОБИМО ОДНЕ УТОЧНЕННЯ:

Існують два види авторських прав:

1. Немайнові авторські права — передусім, право автора визнаватися автором твору, зокрема шляхом зазначення правдивого авторства у творі (вибачте за тавтологію!). Закон не дозволяє передавати немайнові авторські права іншій особі. Наприклад, коли Ви виконуєте реферат на замовлення іншої особи, закон не дозволяє Вам офіційно передати «авторство» реферату замовнику, Ви не можете укласти офіційний договір такого змісту. Що не існує реального шляху перевірки факту такої передачі авторства, — це інше питання.

Плагіат є передусім присвоєнням немайнових авторських прав: Ви вказуєте, що Ви є автором твору тоді, коли справжнім автором (немайнове авторське право) є хтось інший.

2. Майнові авторські права — наприклад, право поширювати твір. Якщо Ви передаєте виключні майнові права на поширення Вашої наукової статті редакції наукового журналу, де стаття публікується, то без дозволу редакції Ви більше не можете поширювати Ваш текст: це не буде плагіатом, але буде порушенням майнових прав редакції журналу.

Порушення майнових авторських прав шкодить інтересам тільки того суб'єкта, якому ці права належать, — і нікому іншому.

Натомість плагіат і порушення немайнових авторських прав — це порушення права широкого кола суб'єктів (не тільки автора й видавця, але й читачів!) на одержання об'єктивної інформації, зокрема про авторство твору.

Саме з цієї причини плагіат є проблемою для освіти і науки. Академічна сфера має однією зі своїх засад визнання здобутків попередників, а плагіат — це прагнення, щоб за Вами визнали той здобуток (авторство наукового твору), який Вам насправді не належить. Це не(добро)чесно!

Чому викладене є важливим? По-перше, стає зрозумілим, що питання плагіату в академічній сфері потребує окремого від авторського права регулювання й окремих етичних політик освітніх і дослідницьких установ. Авторські права — передусім правове явище, тоді як академічний плагіат — передусім етичне. По-друге, розуміння спільного і відмінного між плагіатом і порушенням авторського права придасться нам, коли ми у наступному випуску поговоримо про самоплагіат.

**ПЛАГІАТ — ЦЕ ВИКОРИСТАННЯ
СЛІВ ЧИ ІДЕЙ ІНШОЇ ЛЮДИНИ,
НЕ ВІДДАЮЧИ ЇЙ НАЛЕЖНЕ.**

Роберт А. Гарріс

ОЗНАКА	АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ	ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА
Суб'єкти, чиї інтереси потерпають	Потенційно численні дослідники: порушується право на одержання достовірної інформації	Власник авторських прав: він втрачає частину потенційного доходу
Матеріальні інтереси	Плагіат зазвичай не має прямих матеріальних наслідків	Порушення авторських прав часто тягне втрату доходу правовласником
Природа явища	Переважає етична: інтелектуальна нечесність	Переважає правова: злочин
Винятки, на які не поширюється порушення	Загальновідомі факти	Загальновідомі факти, тексти нормативно-правових актів, фольклор тощо
Об'єкт, у зв'язку з яким можливе порушення	Як ідеї, так і форми їх вираження	Тільки конкретні форми вираження певної ідеї
Інтерпретація у різних суспільствах	Розуміння як сутності й форм академічного плагіату, так і доречних санкцій за його вчинення різняться у різних країнах, суспільствах, традиціях	Загальна рамка розуміння авторських прав задана Бернською конвенцією та іншими міжнародними договорами
Часові обмеження	Відсутні	Захист майнових авторських прав здійснюється упродовж певного терміну, встановленого законодавчо
Дозвіл автора (правовласника)	Плагіат є порушенням етичних норм навіть за наявності дозволу автора	Правовласник може надати вам дозвіл використовувати об'єкт
Хто визначає санкції	Академічні установи, викладачі, етичні комісії, суд	Суд

• РОЗДРУКУЙТЕ ЦЕЙ БЮЛЕТЕНЬ НА ВЕЛИКОМУ ПАПЕРІ — МАТИМЕТЕ ФАЙНИЙ ПОСТЕР •

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. БЮЛЕТЕНЬ РОЗМІЩЕНИЙ НА РЕСУРСІ WWW.SAIUP.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SLMAQM17CA2015 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 3 • Грудень 2019 р.

«ЯК ВИЖИТИ БЕЗ САМОПЛАГІАТУ?»

У цьому випуску пропонуємо одне просте правило щодо недопущення «самоплагіату» — і розглянемо кілька ситуацій, в яких спосіб застосування цього правила не конче очевидний або має суттєві особливості.

ПРОСТЕ ПРАВИЛО:

Коли Ви бажаєте при написанні Вашого наступного тексту використати Вашу попередню публікацію, Ви маєте цитувати її фрагменти так само, як і будь-який інший текст.

Іншими словами, Ви маєте цитувати Ваш попередній текст, дотримуючись правил належного цитування, викладених у першому випуску цього бюлетеня.

Чому? Зокрема тому, що Ваш потенційний читач має право на одержання нової академічної (наукової) інформації. «За замовчанням» вважається, що, наприклад, наукова стаття в журналі опублікована вперше, якщо в тексті не вказано іншого. А з поваги до читачів їхні очікування слід виправдовувати.

СИТУАЦІЯ ПЕРША:

ТЕЗИ ДОПОВІДІ → НАУКОВА СТАТТЯ
→ РУКОПИС ДИСЕРТАЦІЇ

Академічна традиція **очікує**, що тези Вашої доповіді на конференції згодом стануть основою для наукової статті. Правила захисту дисертацій **вимагають**, щоб основні положення дослідження були опубліковані у статтях до того, як вони увійдуть до тексту рукопису дисертації.

Себто, читаючи текст Вашої дисертації, читач **очікує**, що частини цього тексту вже були опубліковані у тезах і статтях. Тому прийнято, що в списку літератури до дисертації Ви вказуєте свої попередні публікації. Але **немає потреби** брати кожен великий фрагмент тексту Вашої статті у лапки, коли він стає текстом дисертаційного рукопису.

Отже, в рукописі дисертації:

- вкажіть список попередньо опублікованих Вами матеріалів;
- повністю правильно, із «лапками» цитувати всі ці матеріали немає потреби. Читач вже знає, що ці матеріали були опубліковані раніше і що їх автором є Ви.

СИТУАЦІЯ ДРУГА:

СПЕЦРАДА ВИМАГАЄ ПЕРЕФРАЗУВАТИ МОЇ
ТЕКСТИ СТАТЕЙ ДЛЯ РУКОПИСУ ДИСЕРТАЦІЇ

Ця вимога позбавлена сенсу. Адже плагіат — це запозичення ідей, а текст — один із способів висловлення цих ідей. Правила **вимагають**, щоб основні результати (=ідеї) дисертації були опубліковані до захисту. Коли Ви переписуєте текст іншими словами, Ви не змінюєте ідей, закладені в ньому. Так, Ви зменшуєте відсоток прямих текстових збігів, але по суті це жодного вигаду ані Вам, ані спецраді не дає. Тільки зайва робота, якої у дисертанта і так більш ніж достатньо.

До того ж, текстові збіги — одна із (не єдина) ознака можливої (але не обов'язкової) наявності в одному з текстів академічного плагіату. Отже, текстові збіги (а так само й відсутність текстових збігів!) самі по собі не означають ані наявності плагіату, ані його відсутності. І уникнення текстових збігів шляхом перефразування жодним чином не впливає на наявність або відсутність (само)плагіату.

ЧОМУ ТОДІ ТАКА ВЕЛИКА УВАГА ДО

ТЕКСТОВИХ ЗБІГІВ ПРИ ЗАХИСТІ ДИСЕРТАЦІЇ?

Тому що текстові збіги найлегше побачити. Але це стосується збігів Вашого тексту із текстом **іншого** автора, опублікованим **раніше** за Ваш. Це не стосується текстових збігів між Вашими різними текстами (стаття і рукопис).

СИТУАЦІЯ ТРЕТЯ:

Я ПЕРЕНОШУ ТЕКСТ ІЗ ОДНІЄЇ СВОЄЇ СТАТТІ
В ІНШУ БЕЗ НАЛЕЖНОГО ЦИТУВАННЯ

Ця ситуація ризикує бути самоплагіатом. Адже редакція журналу зазвичай вважає, що стаття публікується вперше, і читачі очікують, що вони читають щось новеньке. Крім того, републікація статті засмічує і так переповнений інформаційний простір, а також незаслужено збільшує загальну кількість Ваших публікацій, що недоброчесно.

Коли Ви хочете вийти на ширшу аудиторію читачів, поширюйте у новому середовищі інформацію про Вашу публікацію, а не републікуйте саму статтю.

Натомість коли републікація (наприклад, в антології Вашого доробку або в перекладі іншою мовою) дійсно доцільна, тоді вкажіть у новій публікації, що вона повторює попередню або є перекладом.

Пам'ятайте, що Ви могли передати (обов'язково шляхом укладання письмового договору) майнові права на Вашу статтю видавцю, і в цьому випадку для републікації Ви маєте одержати його дозвіл.

«Поточна ситуація стала настільки серйозною, що редактори біомедичних журналів вважають зайві і повторні публікації однією з головних проблем, яка є другою за важливістю причиною відкликання статей у 2007-2011 рр.»

Miguel Roig. Avoiding plagiarism, self-plagiarism, and other questionable practices: A guide to ethical writing. Second revision, 2015, p. 17.

«Це дуже поширена історія. Деякі старші товариші вводять молодь в оману, даючи подібні рекомендації: ви опублікуйте цю коротку статтю спочатку в нашому низькорейтинговому... журналі або університетському віснику, а потім її розширену версію у високорейтинговому міжнародному виданні. Так робити не можна. Якщо ви опублікували дані у будь-якому журналі, крім доповідей конференцій, значить, ви їх опублікували. Забудьте про них доти, доки ви не почнете писати оглядову статтю. За роки, що я працюю в Gondwana Research, було три випадки, коли статті знімали з публікації через те, що раніше вони були опубліковані у місцевих журналах, навіть без імпакт-фактора, причому лише національною мовою (китайською, турецькою, іранською). Як наслідок, пізніші, більш якісні і детальні роботи були зняті з сайту із відповідними помітками. Це дуже серйозно, слід розуміти, що самоплагіат так само неприпустимий, як і плагіат».

Джерело: Как поднять «хиты»: Интервью с Инной Сафоновой.

СИТУАЦІЯ ЧЕТВЕРТА:

НАУКОВА СТАТТЯ → МОНОГРАФІЯ

По-перше, візьміть до уваги вищенаведені міркування.

По-друге, тут може існувати певна проблема для доброчесності, оскільки статті і монографії (на відміну від дисертації у формі рукопису) мають однаковий статус повноцінної наукової публікації, отже, імовірно має місце републікація.

Точно слід вказувати, що монографія включає матеріали з попередніх статей. А за тими спеціальностями, за якими умовою захисту докторської дисертації в Україні є наявність одноосібної монографії, слід поширювати практику захисту за цією монографією і зменшувати практику захисту за окремим рукописом, адже підготовка рукопису за наявності монографії — додаткова робота для дисертанта і рецензентів, яка часто дає мало користі.

СИТУАЦІЯ П'ЯТА:

НОВЕ ВИДАННЯ ПІДРУЧНИКА

Коли готується нове видання підручника, зазвичай значна частина матеріалу в ньому зберігається і певна частина — оновлюється. Вимога про цитування в лапках, очевидно, до цієї ситуації не застосовується. Натомість чинний видавничий стандарт вимагає вказувати у вихідних даних: *друге (третє...) видання, «без змін» або «перероблене» та/або «доповнене»*. Що й робить природу тексту нового видання зрозумілою читачеві.

СИТУАЦІЯ ШОСТА:

СТУДЕНТ ЗДАЄ ТУ САМУ РОБОТУ ЯК

ВИКОНАНЕ ЗАВДАННЯ З ІНШОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Порушення доброчесності тут полягає в тому, що студент бажає одержати дві відзнаки за одну роботу. Крім того, студент втрачає на можливості навчитися новим навичкам під час виконання завдання з другої дисципліни.

Інша річ, що такі ситуації доволі непрості виявити.

Коли Вам відомо, що наступна робота Вашого студента ґрунтується на попередній, переконайтесь, що нова робота принесла студентові додаткову «вартість» знань і навичок, є розвитком і поглибленням попередньої. А також що в тексті нової роботи наявне посилення на першу — адже студенти часто забувають сумлінно виконувати всі вимоги до оформлення списку літератури.

СИТУАЦІЯ СЬОМА: ...

У будь-якій сумнівній ситуації послуговуються визначенням плагіату Терези «Тедді» Фішман, звертаючи особливу увагу на критерії 4 і 5. Якщо кожен з критеріїв має місце у Вашій ситуації, мова може йти про (само)плагіат, якщо ні — це радше не плагіат:

Плагіат має місце, коли певна особа:

- 1) використовує слова, ідеї чи результати праці,
- 2) що належать іншому визначеному джерелу чи людині
- 3) без вказування посилання на джерело, з якого їх було запозичено,
- 4) у ситуації, в якій правомірно очікується вказування оригінального авторства,
- 5) з метою отримати певну користь, пошану, вигоду, яка не обов'язково має бути грошовою.

Джерело: Fishman T. (2009). "We know it when we see it" is not good enough: toward a standard definition of plagiarism that transcends theft, fraud, and copyright. 4th Asia Pacific Conference on Educational Integrity (4APCEI). 28–30 September 2009, University of Wollongong NSW Australia, 2010, p. 5.

ІЩЕ:

1. Насправді згадка про неприпустимість самоплагіату існувала в українському законодавстві досить давно — у вигляді заборони захищати у докторській дисертації наукові результати, захищені у кандидатській дисертації.

2. Стаття 42 Закону України «Про освіту» тлумачить поняття самоплагіату як «оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих **наукових результатів** як нових наукових результатів». Проте законодавство не містить точного визначення поняття «науковий результат», що дозволяє інтерпретувати це поняття досить широко.

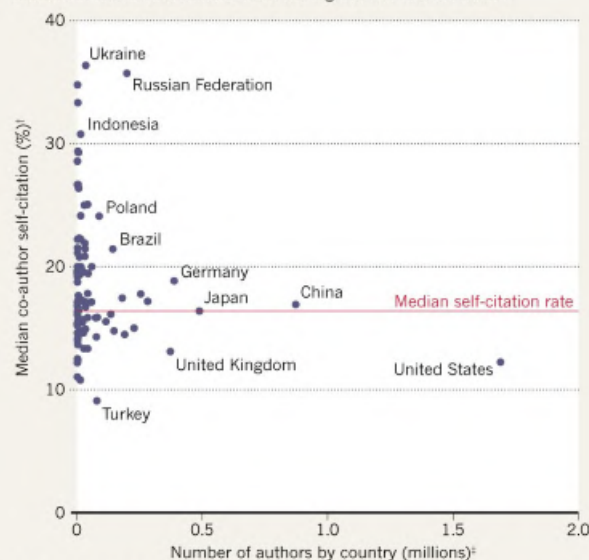
Тому ставтесь до будь-якого Вашого тексту як до важливого наукового результату і не самоплагіатуйте його!

ЦІКАВІ НОВИНИ

Нещодавнє дослідження даних щодо 7 мільйонів авторів, кожен з яких має більше 5 публікацій, що індексуються у системі Scopus, виявило, що **Україна займає першу сходинку в світі за кількістю самоцитувань**.

COUNTRY BY COUNTRY

Authors in Russia and Ukraine have the highest self-citation rates*.

*From unpublished analysis of 7 million authors (with >5 papers) in Scopus data set.
†Co-author self-citation: self-citations to a paper by any co-author are counted as self-citations in each co-author's record.
‡Only countries with >1,000 such authors shown.

enature

Джерело: Richard Van Noorden & Dalmeet Singh Chawla. Hundreds of extreme self-citing scientists revealed in new database. Nature, 19 August 2019. URL: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-02479-7>.

Заява про відмову від відповідальності. З огляду на новизну теми академічної доброчесності для України і подеколи різке відмінні традиції підготовки академічних текстів «у нас» і в світі, думки і поради, що висловлені у цьому бюлетені, можуть частково або повністю суперечити Вашим поглядам, переконанням і діям, так само як поглядам Ваших колег, рецензентів, наукового керівника, тощо. Тому за наслідки використання або не використання представленої інформації автор жодної відповідальності не несе.

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. БЮЛЕТЕНЬ РОЗМІЩЕНИЙ НА РЕСУРСІ WWW.SAIUP.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SLMAQM17CA2015 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 4 • Грудень 2019 р.

«СКІЛЬКИ ВІДСОТКІВ МОЖНА?»

СПОЧАТКУ ЗАПРОПОНУЄМО ВИЗНАЧЕННЯ:

Антиплагіатна програма — комп'ютерна програма, яка порівнює наданий їй текстовий документ (А) із певною сукупністю інших документів (Б) і виявляє ті фрагменти тексту, що наявні одночасно в документах А і Б.

Простою мовою, антиплагіатна програма — це програма, яка шукає текстові збіги в різних документах.

Всупереч назві, **антиплагіатні програми не виявляють академічного плагіату**, а лише допомагають його шукати.

ЩО ЗНАХОДЯТЬ

АНТИПЛАГІАТНІ ПРОГРАМИ?

Найпростішою для використання «антиплагіатною» системою є пошукові інтернет-сервіси (google, bing, duckduckgo тощо). Ви можете ввести у пошук невеличкий текстовий фрагмент (речення або його частину), а пошукова система покаже, в яких документах з інтернету зустрічається цей текст.

Доступні в Україні антиплагіатні програми загалом працюють за цим же принципом інтернет-пошуку. Фактично ці програми дуже швидко «пропускають» через інтернет-пошук кожне речення тексту, що перевіряється (тим самим вивільняють користувача від довгої й копіткої праці), й у зручній для користувача формі представляють результат перевірки.

Кожна антиплагіатна програма також може мати власні внутрішні бази текстів, з якими порівнюється документ. Наприклад, університет може передбачити в договорі із постачальником послуг перевірки текстів, що сьогоднішня робота, що перевіряється у програмі, автоматично вноситься в її (недоступну публічно) базу, і тоді вона буде враховуватися при перевірці наступного документа.

Також такі програми можуть виявляти окремі способи «обходу» перевірки, такі як незначне перефразування тексту, заміна деяких кирилических літер (а, е, о, у, с) на схожі за виглядом латинські, окремі технічні маніпуляції з текстом (невидимий текст тощо).

ЧОГО НЕ ЗНАХОДЯТЬ

АНТИПЛАГІАТНІ ПРОГРАМИ?

Антиплагіатні програми не виявляють збігів у текстах, написаних різними мовами. Вони не можуть визначити факт підготовки певного тексту іншою особою на замовлення

(шукайте англомовні дослідження цього явища за назвою «contract cheating»).

Також програми не знаходять збігів із:

- ретельно перефразованими текстами;
- текстами, що не були опубліковані в інтернеті або були видалені із інтернет-сайтів. Такими документами є значна частина українських академічних текстів, зокрема наукових статей і монографій.

ТО ЯКА ВІД ЦИХ ПРОГРАМ КОРИСТЬ?

Рівно та, що описана вище. Антиплагіатні програми швидко знаходять текстові збіги з доступними в інтернеті документами. Оскільки варіант «скопіювати текст з інтернету» подеколи є найпростішим способом підготовки певного тексту, то цей спосіб «академічної діяльності» користується широкою популярністю. Антиплагіатні програми допомагають виявити цей прояв недоброчесності. В опрацюванні, наприклад, доробку студентів це дуже корисно, адже студенти часто йдуть найлегшим шляхом у «виконанні» завдань з академічного письма.

З іншого боку, оскільки такі програми не виявляють збігів із багатьма видами документів, то відсутність текстових збігів, виявлених програмою, не може слугувати свідченням відсутності в тексті академічного плагіату.

«Ніякі довідки про відсутність плагіату, у т.ч. спираючись на спеціалізоване програмне забезпечення, не можуть бути виправданням плагіату, допущеному у згаданих публікаціях». — з Рішення НАЗЯВО від 29.10.2019 р., <https://tinyurl.com/s3sgvqz>.

ЩО ОЗНАЧАЮТЬ ПРОЦЕНТИ ТЕКСТОВИХ ЗБІГІВ?

Антиплагіатні програми показують, який відсоток тексту збігається з іншими текстами. Але сам по собі **цей відсоток не означає нічого корисного!**

Текстовими збігами, що додаються до цього відсотка, можуть бути абсолютно нормальні речі:

- правильно оформлені цитати;
- назви праць у списку літератури;
- назва установи, де виконана робота;
- стандартні вирази і звороти;
- копіювання тексту власної статті автором у рукопис дисертації, тощо.

Тому аналіз тексту на ознаки можливого академічного плагіату передбачає, що на кожен текстовий збіг, виявлений програмою, обов'язково має дивитися людина. Певний документ може містити 20% текстових збігів — і виявиться, що це робота у галузі права, яка належним чином цитує багато законів. А інший документ може містити один текстовий збіг обсягом 1% тексту, але цей збіг буде ключовим висновком автора і, можливо, академічним плагіатом.

Втім, існує одна ситуація, в якій обмеження максимального відсотка текстових збігів може мати сенс. Коли Ви даєте завдання студентам написати есе обсягом 5 сторінок і бажаєте, щоб щонайменше 3 сторінки були їхнім власним текстом, тоді Ви можете встановити вимогу «не більше 40% текстових збігів». Антиплагіатна програма тоді допоможе швидко перевірити есеї кількох десятків Ваших студентів на відповідність цій формальній вимозі. В цій ситуації Вам цікаво одержати по 3 сторінки оригінального тексту від кожного студента, але менш цікаво (або й неможливо через брак часу) прискіпливо перевіряти правильність оформлення кожної цитати в роботі.

Однак цей підхід не можна застосовувати при аналізі наукових текстів. Рукописи наукових, навчальних, методичних публікацій при підготовці до друку потребують ретельної уваги людини до кожного текстового збігу.

Тому фіксація допустимого відсотка текстових збігів у Положенні про запобігання академічному плагіату, як це робить чимало українських університетів, є глибоко хибною практикою.

Як допомогти викладачеві?

В *ідеальному* світі студенти подають свої письмові роботи викладачам тільки через системи дистанційного навчання (такі як популярна в Україні Moodle), антиплагіатна програма вбудована у цю систему і дозволяє викладачеві одразу бачити і роботу студента, і результат її перевірки на текстові збіги.

В *реальному* світі **запроваджувати політику недопущення академічного плагіату в письмових роботах** студентів можна тільки після надання викладачеві належних ресурсів для реалізації такої політики.

Такими необхідними викладачу ресурсами є:

- попереднє прослуховування студентами змістовного курсу з академічного письма та/або наявність у викладача достатнього часу (до 8 годин, передбачені програмою дисципліни) в межах аудиторних занять для роз'яснення студентам «добросовісних» вимог до їхніх письмових робіт;
- доступ викладача до зручної у користуванні антиплагіатної програми (має надати університет). Безкоштовно доступні в інтернеті сервіси не є зручними, адже вони не дозволяють в автоматичному режимі завантажувати й перевіряти роботи одразу кількох студентів, обмежують обсяг тексту, який можна перевірити за один раз;
- значна, тривала технічна підтримка викладачів у використанні антиплагіатної програми й експертна підтримка у коректній інтерпретації результату її роботи.

Ненадання викладачеві зручного доступу до програми з перевірки на текстові збіги або «посередництво» у доступі, за якого викладач передає роботу іншому працівникові для «перевірки на антиплагіат» й одержує як єдиний результат відсоток текстових збігів, є неналежними практиками, що **профанують** політику подолання академічного плагіату в студентських роботах.

ЦІКАВІ НОВИНИ

Йоша Леґеві, дослідник Гарвардського університету, відкликав свою нещодавно опубліковану статтю «Насилля поліції і здоров'я немовлят-афроамериканців» після того, як один з читачів виявив у ній помилки з класифікацією статистичних даних, які призвели до хибних висновків. Показово, що дослідник сам визнав свою помилку, повідомив редакцію журналу і публічно вибачився, не чекаючи, поки рішення про відкликання статті прийме редакція. Колеги вченого подякували йому за цей прояв академічної доброчесності, адже він міг і не відкликати свою публікацію з високореєтингового журналу.

Деталі читайте у Тимофія Бріка:
<https://www.facebook.com/tymofii.brik/posts/3139168399443472>.

- Роздрукуйте цей бюлетень на великому папері — матимете файний постер •

Бюлетень підготував Євген Ніколаєв. Бюлетень розміщений на ресурсі www.saiup.org.ua

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SLMAQM17CA2015 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 5 • Лютий 2020 р.

«СТУДЕНТСЬКИЙ ПЛАГІАТ, ЧАСТИНА 1. ХТО ВИНЕН?»

Наш бюлетень крокує до теми заходів, які допоможуть викладачам поліпшити якість та запобігати плагіату у письмових роботах (курсівих, есеях тощо), що їх готують студенти упродовж семестру.

На шляху до цього сюжету слід поговорити про складний комплекс причин, які знижують якість студентських робіт. Деякі з цих причин можна успішно долати.

«Ми віримо, що кращим початком розв'язання виклику студентського плагіату є посилення кваліфікації й обізнаності викладачів»

Mariann Løkse, Mariann Solberg ^[1]

ЩО ПОГІРШУЄ ЯКІСТЬ ПИСЬМОВИХ РОБІТ СТУДЕНТІВ?

Масштабне дослідження «Вплив політик щодо плагіату у вищій освіті в Європі» зробило висновок, що причиною студентського плагіату частіше є нестача навичок академічного письма і знань дослідницьких методів, аніж свідоме прагнення обманути. ^[2] Студенти, отже, часто копіюють свої роботи з інтернету не лише тому, що це технічно просто зробити або що таке списування є невмирущою традицією. Причиною може бути недостатнє, несистематичне, неякісне навчання студентів належному академічному письму, його правилам, алгоритмові підготовки такої письмової роботи, якою студент й викладач пишатимуться.

На те є свої чинники. Зокрема, письмовими роботами студентів у навчальному процесі часто нехтують. Так, лише 28% українських студентів і 16% викладачів, опитаних у 2015 р., вважають кількість виконаних письмових робіт фактором забезпечення високої оцінки. Тоді як кожен другий респондент назвав таким фактором високу відвідуваність, а близько 70% учасників опитування — активну участь студентів у заняттях. ^[3] Але ж ані відвідуваність, ані участь не свідчать про досягнення жодного результату навчання — й вони виявилися удвічі-учетверо (!) важливішими критеріями оцінювання, аніж письмові роботи, які дійсно розвивають чимало компетентностей студентів.

Себе письмові роботи не будуть якісними, поки основним критерієм оцінювання результатів навчання студентів є запам'ятовування й відтворення інформації, а не розвиток критичного і логічного мислення.

«Оцінювання визначає те, що студенти вважають важливим, як вони проводять свій час і ким себе вбачають як студентів, а згодом як випускників... Якщо ви бажаєте змінити навчання студентів, то змініть методику оцінювання»

Brown and Pendlebury, 1997 ^[4]

ЯК СТУДЕНТІВ ШТОВХАЄ ДО ПЛАГІАТУ СТРУКТУРА ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ?

Часто студенти скорочують час і зменшують власні зусилля на підготовку письмових робіт, тому що їх до цього підштовхують особливості навчального процесу, такі як:

- нестача навчального часу на навчання студентів належному академічному письму;
- необхідність одночасно готувати кілька письмових робіт з різних предметів, наприклад, наприкінці семестру;
- вимога про великий обсяг тексту роботи;
- короткий термін, відведений на підготовку об'ємної роботи.

Коли Ви, наприклад, даєте студенту завдання підготувати курсову роботу на 25 стор., то зважайте, що мінімальна кількість часу на якісну підготовку студентом 1 стор. роботи може становити 3-5 годин. ^[5] Тоді програма Вашої дисципліни має передбачати, що студент витратить 75-125 годин самостійної роботи на підготовку курсової. Переконайтеся, що цей час виділений у програмі дисципліни, або зменшіть вимоги до обсягу.

ЯКІ ТИПИ ЗАВДАНЬ ПРОВОКУЮТЬ ПЛАГІАТ?

Деякі способи укладання і види завдань можуть провокувати плагіат у письмових та списування в екзаменаційних роботах студентів:

- запропонувати студентам підготовку **реферату** з теоретичного питання із єдиною вимогою «обсяг 10-15 сторінок»;

- не змінювати тип завдання (наприклад, написати есей) і пропонувані його теми з року в рік;
- не пояснювати студентам вимоги до роботи ані письмово, ані усно;
- пояснювати студентам вимоги, але робити це рівно один раз;
- встановити розмиті (неконкретні, суб'єктивні) критерії оцінювання роботи (наприклад, «робота виконана на високому рівні») або не встановлювати їх зовсім;
- надати оцінці за велику письмову роботу вагу 5-10% у загальній оцінці за курс;
- назвати пропоновану студентам письмову роботу (майже) так само, як і параграфи у підручнику з предмета, або скористатися назвами сторінок Вікіпедії;
- при формулюванні теми роботи використати дієслова з двох долішніх щаблів таксономії Блума («поясніть...», «назвіть...», «перелічте...», «напишіть власними словами...» тощо);
- застосувати дві попередні поради при укладанні переліку екзаменаційних питань;
- перевіряти роботи студентів «по діагоналі»: сьогоднішні студенти неодмінно перекажуть своїм наступникам, що викладач не читає їхні тексти;
- не застосовувати жодних санкцій до студентів, які здають слагіговані роботи.

Отже, неякісне завдання «на вході» — неякісна робота «на виході». Недостатня підтримка, консультування, допомога й пояснення викладача, дефіцит часу — причини плагіату, що їх часто наводять студенти.

ЯКІ ЩЕ ФАКТОРИ ПІДВИЩУЮТЬ ЙМОВІРНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОГО ПЛАГІАТУ?

Таких факторів чимало. Одне з досліджень свідчить, що до плагіату частіше вдаються слабші студенти та ті студенти, які плагіїували раніше.^[6] Тому навчання належному академічному письму слід розпочинати ще на перших курсах університету, якщо не у середній школі. Слабші студенти потребують більшої підтримки з боку викладачів. Вони можуть мати недостатній досвід академічного письма і побоюватися, що не виконають роботу на належному рівні, а тому нададуть перевагу замовленню такої роботи в інших осіб. Проблемами таких студентів можуть бути невпевненість у власних силах, а також погане володіння письмовою українською мовою.

Коли один викладач встановлює належні вимоги до робіт студентів, а викладачі з інших предметів байдужі до плагіату, це погіршує стан академічного середовища університету. А адміністрація університету може докладати замало зусиль до запровадження політики нульової толерантності до проявів академічної недоброчесності.

Культура академічної доброчесності прямо конфліктує з культурою списування. Одержати високу оцінку за швидко скопійовану з інтернету роботу — неабияка підстава для гордоців студента. Аргументові «всі списують, то чому мені не можна?» складно опонувати.

Сучасний досвід знає чимало інструментів, спрямованих на мінімізацію окреслених факторів. Поговорімо про них наступного разу.

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Løkse M., Solbergoumans M. Strengthening Teacher Qualifications to Prevent Student Plagiarism — Presentation of an Online Course and Discussion of a Strategy. In: Plagiarism across Europe and Beyond 2015. Conference Proceedings. June 10-12, 2015. Brno, Czech Republic. P. 25. URL: <https://tinyurl.com/wsew705>.
2. T. Bretag (ed.), Handbook of Academic Integrity, 2016. DOI 10.1007/978-981-287-098-8_3. Chapter 5.
3. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку. Слайд 22. URL: http://fond.sociology.kharkov.ua/images/docs/academ_cult/material.pdf.
4. Dr Julie Baldy Currens, Ian Hall. Teaching Excellence: UK (and Global) Experience. Доповідь на Україно-британському форумі «Досконалість викладання і навчання у вищій освіті» 04.12.2019 р. Слайд 27. URL: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/uk_experience_-_ian_hall_julie_baldry_currens.pdf.
5. Володимир Бахрушин, Євген Ніколаєв. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. С. 7. URL: <https://tinyurl.com/v6lg7wt>.
6. Jude Carroll and Carl-Mikael Zetterling. Guiding Students away from Plagiarism. KHT, 2009. P. 17-18. URL: <https://tinyurl.com/ucmnlr7>.

• РОЗДРУКУЙТЕ ЦЕЙ БЮЛЕТЕНЬ НА ВЕЛИКОМУ ПАПЕРІ — МАТИМЕТЕ ФАЙНИЙ ПОСТЕР •

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. БЮЛЕТЕНЬ РОЗМІЩЕНИЙ НА РЕСУРСІ WWW.SAIUP.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SLMAQM17CA2015 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 6 • Лютий 2020 р.

«СТУДЕНТСЬКИЙ ПЛАГІАТ, ЧАСТИНА 2. ЩО РОБИТИ?»

Як допомогти студентам писати кращі роботи без плагіату? Як і будь-яка інша складна проблема, адекватна відповідь на це питання має передбачати низку заходів на різних рівнях управління.

ЩО МАЄ РОБИТИ УНІВЕРСИТЕТ?

Мотивація до роботи і навчання у ціннісно чесній академічній спільноті — ключова передумова розв'язання проблеми плагіату і недоброчесності загалом. На жаль, немає готового алгоритму, який гарантовано виведе таку мотивацію студентів, викладачів, адміністрації закладу на перше місце.

Розробити і затвердити кодекс академічної доброчесності^[1], утворити етичну комісію, виписати політику запобігання плагіатові — дії необхідні, але не самодостатні. Без інших заходів ця політика залишиться на папері.

Члени університетської спільноти (адміністратори, викладачі, студенти, навчально-допоміжний персонал) можуть потребувати **підвищення кваліфікації** з відповідних питань. Одні представники спільноти потребуватимуть базової, вступної інформації з теми. Іншим необхідно глибше зрозуміти тему, дістати пояснення тих чи тих деталей і особливостей, що виникають у практиці запровадження доброчесних норм академічної поведінки. Варто створити можливості такого навчання і консультацій, адаптовані до потреб різних стейкхолдерів університету.

Кроки зі створення доброчесного академічного клімату, що мають шанс на успіх:

1. Ширити зрозумілі й справедливі правила, процедури та стандарти академічної доброчесності серед усіх членів спільноти.
2. Обговорювати аспекти академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу, у т.ч. в контексті ширшого кола етичних проблем.
3. Послідовно та прозоро практикувати дії, прописані у правилах університету.
4. Розробляти, роз'яснювати і підтримувати неупереджені й прозорі процедури розгляду порушень академічної доброчесності.
5. Знати сучасні тенденції в освіті та технологіях для запобігання можливим ризикам і проблемам доброчесності.
6. Регулярно оцінювати ефективність, вдосконалювати правила, процедури і практики академічної доброчесності.^[2]

Університетська політика запобігання плагіату має поширюватися не лише на випускні кваліфікаційні роботи студентів, але й на їхні поточні роботи з навчальних дисциплін.

Визначати у загальноуніверситетському положенні допустимі та недопустимі відсотки текстових запозичень у різних видах академічних текстів — некоректний і хибний підхід*.

Можливість навчитися основ коректного академічного письма має бути доступна студентам від початку їхнього навчання.

Тему доброчесності дуже важливо проговорювати, вона має, в прямому сенсі слова, **звучати вголос** у щоденному житті закладу. Ми живемо в світі «інформаційних бульбашок». Якщо колеги по Вашій кафедрі та Ваші одногрупники знають і говорять про просування доброчесних академічних цінностей та неприпустимість плагіату, то це не завжди означає, що викладачі сусідньої кафедри і студенти іншої групи роблять так само.

Чесна розмова на рівні і кафедри, і адміністрації особливо потрібна там, де політика доброчесності й нульової терпимості до плагіату конфліктуватиме із усталеними практиками університету.

Наприклад, з доброчесністю може конфліктувати виконання письмових робіт за неякісно складеним завданням. Вправа «написати реферат з теоретичного питання на 12 сторінок*» гарантує, що студент сплагіатить текст. Таке завдання не сприяє розвитку навичок академічного письма. Більш того, воно є прихованою формою незаслуженого підвищення оцінки, коли відзнаку дістає робота, до виконання якої не було докладено необхідних зусиль і яка насправді не розвинула у студента жодних нових навичок, не допомогла йому набути нових знань. У цьому прикладі **тип завдання** конфліктує із просуванням доброчесності в письмових роботах студентів і породжує необ'єктивне оцінювання — іще одне порушення академічної доброчесності.

Необ'єктивне оцінювання у вигляді незаслуженого підвищення оцінки на прохання керівника або колеги — ще одна тема для проговорення і прийняття політик закладу освіти.

Можливо, краще, щоб в рамках вивчення певної дисципліни не було письмової роботи, аніж щоб завдання для такої роботи було неякісним. Відповідне рішення могло би стати частиною політики університету.

Dr Elijah Morgan пропонує такі складові просування академічної доброчесності в університеті:

- Розвиток у студентів прагнення набувати мудрість упродовж усього життя.
- Підтримка викладачів у виконанні ними ролі наставників.
- Заохочення студентів до відповідальності щодо академічної доброчесності.
- Чітке визначення очікувань від студентів.
- Чесні та креативні форми оцінювання.
- Допомога у визначенні та дотриманні стандартів академічної доброчесності університету. [3]

ЯК ДОПОМОГТИ ВИКЛАДАЧЕВІ?

Ми маємо непроговорюване вголос переконання, що, оскільки університетські викладачі є авторами дисертацій, наукових статей і підручників, то всі вони ① добре розуміються на сучасних стандартах та практиках академічного письма і ② *a priori* докладно передають ці знання своїм студентам. На жаль, обидва припущення часто далекі від дійсності.

Належне підвищення кваліфікації викладачів має охоплювати, серед інших, такі питання:

- знання передумов і складових елементів академічної доброчесності;
- підвищення мотивації до слідування її цінностям;
- застосування сучасних міжнародних стандартів і правил академічного письма;
- обізнаність із основними причинами студентського плагіату;
- знання типів завдань, які допомагають студентам уникнути плагіату;
- оволодіння методиками навчання студентів академічного письма;
- вміння користуватися антиплагіатними програмами та коректно інтерпретувати результати їхньої роботи* (*програма — не панацея*).

Коли університетом прийняте рішення про виконання в рамках навчальних дисциплін тільки письмових робіт, що відповідають стандартам академічного письма, то:

- викладачеві слід надати окремі години навчального навантаження на керівництво, **консультування** і перевірку таких робіт;
- норма часу студента на виконання письмової роботи (з розрахунку від 3-5 годин на одну сторінку*) має бути передбачена у навчальному плані та силабусі (програмі) дисципліни.

Викладачеві мають бути доступні технічні засоби (система дистанційного навчання, антиплагіатна програма), що полегшують перевірку робіт студентів на предмет некоректних текстових запозичень*.

НАШІ ПОРАДИ ВИКЛАДАЧЕВІ

То що слід робити викладачу, щоб зорієнтувати і навчити студентів написанню якісної роботи, в якій не буде порушень академічної доброчесності?

Рубрика «Читайте також» на наступній сторінці наводить посилання на два матеріали, які містять чимало порад про те, якими методами можна досягти зазначеної цілі. Рекомендуємо Вам з ними ознайомитися.

На доповнення до цих матеріалів пропонуємо ще кілька міркувань та ідей.

Підкреслимо передусім, що просто сказати студенту: «пишіть роботу власними словами, правильно посилаючись на джерела» — недостатньо. За результатом одного з досліджень, попередження студентів про те, що їхні роботи перевірятимуться на плагіат, не знижує частку плагіату в студентських роботах^[4].

Тому почніть з підвищення важливості письмового завдання у структурі Вашої дисципліни. Збільшіть вагу оцінки за письмову роботу в підсумковій оцінці за курс за рахунок зменшення ваги оцінки за відвідуваність та високу активність студентів на заняттях*. Передбачте більше часу в тематичному плані занять на пояснення вимог до письмового завдання, його перевірку, консультування і **надання зворотного зв'язку** студентам.

Завдання важливе для Ваших студентів, коли:

- студенти розуміють мотивацію, з якої вони мають це завдання: ① мотивація викладача — чому пропонується завдання і ② мотивація студента — яку користь принесе йому виконання завдання;
- є детальна і зрозуміла інструкція із вимогами до завдання;
- на завдання виділені час і зусилля викладача;
- завдання має суттєву вагу у підсумковій оцінці за курс;
- студенти відчують підтримку викладача.

«Правила кажуть студентам не списувати, плагіювати чи фальсифікувати дані. Що студентам треба знати — це те, що ми очікуємо, що вони цілитимуться значно вище: їхньою ціллю має бути «зробити правильно». Студенти інтелектуально дорослішають, коли вони відчують особисте зобов'язання зробити правильно свою роботу — і коли важливість цього «зробити правильно» стає частиною мотивації їхніх зусиль».

David Horacek

Дайте собі відповідь на питання, розвиткові яких конкретних компетентностей студента (передбачених силабусом дисципліни) сприяє виконання певного завдання: знайомство з важливим джерелом інформації, порівняння якості різних публікацій з певної теми, навички правильного оформлення посилань до тексту, практика у мистецтві раціональної аргументації власної думки, лаконічне (або, навпаки, розлоге) резюмування думок іншої людини тощо.

Всі три складові мають бути взаємопов'язаними: ① зміст завдання + ② сукупність компетентностей, що їх розвиває його виконання + ③ критерії оцінювання завдання.

Пам'ятайте, що просто перевірити роботу студента на відсутність плагіату — ще не означає оцінити її якість. Відсутність плагіату — критерій допуску роботи до перевірки, а не критерій її диференційованого («добре», «відмінно» тощо) оцінювання.

Після перевірки робіт поясніть студентам, які елементи письмової роботи вони зробили добре і над якими навичками їм ще треба попрацювати.

Робіть більший акцент на навчанні студентів робити правильно, аніж на застосуванні жорстких санкцій за плагіат.

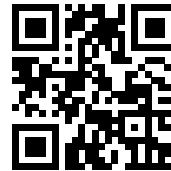
Недостатнє навчання студентів необхідних технік виконання завдань — значно вагоміша причина їхнього плагіату, аніж свідомий намір обманути викладача^[6]. Більше уваги до академічного письма, більше професійної підтримки один одного — це і є головні ключі до здолання проблеми плагіату в освіті.

«Кожен студент має право на академічне середовище, вільне від несправедливостей, спричинених будь-якою формою інтелектуальної нечесності»

Кодекс честі студента,
Політехнічний університет Віргінії, США

ЧИТАЙТЕ ТАКОЖ

Цей випуск бюлетеня доповнює поради, наведені у «Методичних рекомендаціях... з підтримки принципів академічної доброчесності»^[5], стор. 21 і далі.

Також дивіться статтю «Як просувати цінності академічної доброчесності в українських університетах»^[6].

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII «Про вищу освіту», пункт 2 частини 3 статті 32.
2. Скорочено і адаптовано з: Фундаментальні цінності академічної доброчесності. Пер. з англ. К., 2019, с. 30-31. URL: www.academicintegrity.org/wp-content/uploads/2019/04/Fundamental_Values_version_in_Ukrainian.pdf
3. Dr Elijah Morgan. Theoretical Grounds of Academic Integrity. Доповідь в Острозькій академії 15.02.2018 р.
4. Youmans, R. J. (2011). Does the adoption of plagiarism-detection software in higher education reduce plagiarism? *Studies in Higher Education*, 36 (7), 749-761.
5. Володимир Бахрушин, Євген Ніколаєв. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. К.: SAIUP, 2019, 47 с. URL: <https://tinyurl.com/v6lg7wt>
6. Євген Ніколаєв. Як просувати цінності академічної доброчесності в українських університетах? URL: <https://www.skeptic.in.ua/promoting-integrity/>

* Зірочкою позначена інформація, що також була наведена у попередніх випусках цього бюлетеня.

• РОЗДРУКУЙТЕ ЦЕЙ БЮЛЕТЕНЬ НА ВЕЛИКОМУ ПАПЕРІ — МАТИМЕТЕ ФАЙНИЙ ПОСТЕР •

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. БЮЛЕТЕНЬ РОЗМІЩЕНИЙ НА РЕСУРСІ WWW.SAIUP.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SLMAQM17CA2015 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 7 • Квітень 2020 р.

«ЯК ПІДВИЩИТИ ЯКІСТЬ ОЦІНЮВАННЯ?»

Оцінювання результатів навчання може не відповідати цим результатам з різних причин:

1. Свідоме неточне оцінювання: викладач знає, що він поставив студентові вищу або нижчу оцінку, ніж та, на яку той заслуговує.
2. Застосування недоречних методів оцінювання.
3. Інфляція оцінок: феномен, коли студент сьогодні одержує оцінку «добре» або «відмінно» за таку роботу, за яку кілька років тому він би одержав оцінку «задовільно».
4. Частина результатів навчання неможливо об'єктивно виміряти, отже оцінити.

Чинна правова норма вважає **прямим** порушенням академічної доброчесності тільки першу ситуацію: «Необ'єктивне оцінювання — **свідоме** завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти»^[1]. Воно може бути наслідком різних впливів: «слізного» упрощування студента/батьків, прохання колеги чи керівника*, упередженого ставлення викладача до певного студента, неофіційної винагороди за оцінку, «нормування» керівництвом бажаної кількості оцінок «незадовільно» або «відмінно» в одній академічній групі тощо. Важливо, що **нечесне оцінювання тисне на відчуття справедливості** учасників освітнього процесу, отже є «мінусом» до мотивації й якості освітнього середовища загалом.

Хоча закон звертає увагу лише на один чинник несправедливого оцінювання, та насправді для якіснішого оцінювання слід розв'язувати увесь комплекс наведених проблем.

Додаткова «незручність» цієї теми для викладачів пов'язана з тим, що викладачі навчаються оцінювати студентів на основі того досвіду, який вони самі мали як студенти, тоді як окреме підвищення кваліфікації викладачів з питань оцінювання часто відсутнє^[2, с. 3].

Тому ми схильні обирати ті методи оцінювання, які традиційно застосовують наші колеги або регламентує кафедра, а інновації з цього питання частіше спираються на нашу інтуїцію, аніж на кращі практики.

ЧОМУ ОЦІНЮВАННЯ ВАЖЛИВЕ?

Оцінювання формує реальну («приховану») програму навчального курсу, яка може не збігатися із затвердженою. Наприклад, окремі батьки можуть вважати, що програма ЗНО після 11 класу не конче відповідає тій програмі, яку їхні діти опановують у школі, а тому для навчання школярів цієї «прихованої» програми необхідні додаткові кроки, такі як окремі курси за межами школи, робота з репетитором тощо.

В університеті цей ефект працює так, що студенти найбільш глибоко і ретельно вивчають матеріал саме під час підготовки до контрольних заходів. Матеріал, опанування якого не оцінюється, навпаки, ризикує бути проігнорованим, отже, випасти з «реальної» програми.

Від інструментів оцінювання залежать способи роботи студентів із матеріалом. Очевидно, алгоритм підготовки до тесту з певної теми буде відрізнятися від алгоритму підготовки (до) усної доповіді чи презентації або командної участі в дебатах на цю ж тему.

Оцінювання також впливає на кількість часу, яку студенти відводять на опанування матеріалу, на глибину його розуміння.

Поряд із підсумковою, оцінювання виконує важливу **формувальну** функцію. «Воно інформує про досягнення студента, що дозволяє адаптувати навчальні заходи до потреб учня, і визнає величезний вплив, який зворотний зв'язок може мати на навчання»^[2, с. 15].

Ускладнення і формалізація вимог до вищої освіти — чинник збільшення частки робочого часу та ресурсів викладачів і студентів, що відведені на безпосереднє оцінювання.

«Студенти невдоволені оцінюванням та зворотним зв'язком більше, ніж будь-яким іншим аспектом освіти».

Національне опитування студентів
Великобританії, 2007 р.

НА ЩО МАЄ СПИРАТИСЯ ОЦІНЮВАННЯ?

Вдосконалення і зміна методів оцінювання є потужним важелем поліпшення процесу навчання у цілому. Тому оцінювання має передусім **спиратися на цілі навчання**. Вибір завдань для студентів і методів оцінки їх виконання має відштовхуватися від запланованих результатів навчання дисципліни, тісно з ними узгоджуватися.

Своєю чергою, різні типи результатів навчання логічно оцінювати за допомоги різних інструментів.

Оцінювання має не конкурувати з офіційною програмою дисципліни, формуючи «прихований» силабус, а підтримувати її.

Для цього:

- детально опишіть ключові результати навчання для Вашої дисципліни;
- визначте, які з них Ви будете перевіряти й оцінювати першочергово, де Ви зробите акцент на підсумковому, а де — на формувальному оцінюванні;
- урізноманітнюйте методи оцінювання, які Ви застосовуєте в межах Вашої дисципліни;
- врахуйте, що для студента оцінювання є важливим елементом процесу навчання, отже, воно саме по собі формує певні результати навчання: методи (процес) оцінювання — частина методів (процесу) викладання і навчання;
- не абсолютизуйте оцінювання. Ви не можете і не маєте перевірити **всі** результати навчання. Тож переконайтесь, що Ви охопили певними методами оцінювання головну частину матеріалу Вашого курсу;
- відслідкуйте, які методи найкраще допоможуть Вам досягти цілей Вашої дисципліни з урахуванням вищенаведеного аналізу.

Студенти цінують ті завдання, виконання яких має самостійний сенс^[2, с. 27].

«Студенти можуть втекти від поганого викладання; вони не можуть втекти від поганого оцінювання».

David Boud, 1995

Питома вага оцінки за певне завдання має корелювати із часткою часу та зусиль, які студенти відводять на це завдання у загальному часі їхньої роботи над дисципліною. *Чи приділяють студенти безпосередній підготовці до іспиту до половини цього часу, як можна було б очікувати виходячи з поширеної в нас питомої ваги іспиту в оцінці за курс?..*

ДЕЯКІ ПРИНЦИПИ ОЦІНЮВАННЯ [2, глава 3]

Надійність

Завдання мають давати оцінки, подібні у різних викладачів й зіставні в часі. Себто різні викладачі мають давати тій самій роботі подібну оцінку, а один й той самий викладач має подібно оцінювати ту саму роботу зараз і за кілька місяців (років).

Валідність

Завдання мають оцінювати визначені результати навчання. Наприклад, тест із варіантами відповідей зазвичай є низьковалідним методом оцінки практичних навичок, а підготовка реферату* не є валідною для оцінки жодного корисного результату навчання.

Ефективність

Завдання мають підштовхувати студентів до глибокого, якісного, вдумливого навчання.

Справедливість

Студенти мають мати рівні можливості демонструвати результати свого навчання. Слід підтримувати студентів із особливими освітніми потребами, надавати альтернативні завдання тим, хто цього потребує (наприклад, письмове або групове завдання для тих, хто не може виступати перед аудиторією).

Практичність

Методи оцінювання мають бути розраховані на наявну у викладачів і студентів кількість часу. Наприклад, студентам має бути відведено достатньо часу в програмі дисципліни на підготовку курсової роботи певного обсягу*; надання зворотного зв'язку на письмові роботи студентів потребує великих витрат часу викладачів, що може бути суттєвою перепоною до такої роботи.

Прозорість

Інформація, правила, вимоги до оцінювання мають бути чіткими, детальними, логічними і доступними для всього персоналу, викладачів, студентів, зовнішніх стейкхолдерів. Це важливо, зокрема, для успішної акредитації програм.

Встановлення авторства

Завдання мають містити чіткі свідчення того, що вони виконані тією особою, яка мала їх виконувати. Це є недопущення плагіату, але також, наприклад, правильне урахування внеску кожного учасника студентської міні-групи до виконання групового завдання.

Жоден метод оцінювання не є досконалим з точки зору всіх цих принципів і не підходить однаково добре для кожного студента й викладача. Тому вибір методів оцінювання — це завжди пошук балансу між перевагами і вадами методів із урахуванням ресурсів, доступних для організації й проведення оцінювання.

ОЦІНЮВАННЯ ПІДСУМКОВЕ І ФОРМУВАЛЬНЕ

Підсумкове оцінювання (модулі, іспити тощо) важливе тим, що воно чітко структурує навчальний процес, його результати враховуються при визначенні дальшої траєкторії навчання студента і кандидатів на одержання академічної стипендії у наступному семестрі.

Водночас, підсумкове оцінювання працює за логікою «виконав завдання — дістав оцінку (бали)». До такого оцінювання можна добре підготуватися, недостатньо зрозумівши матеріал. Не оцінюється ширший спектр компетентностей студента, аніж його пам'ять, розуміння основних теоретичних ідей курсу, вміння розв'язувати певні задачі.

Формувальне оцінювання — оцінювання під час навчання, яке одразу впливає на це навчання. Це оцінювання приділяє увагу тому, в які способи студент досяг результатів навчання, враховує спільну роботу кількох студентів. Формувальне оцінювання має починатися задовго до кінця семестру. На нього варто відводити не надто високу частку балів, щоб воно не стало «подією високих ставок» і студенти не були змушені вдаватися до обману.

Центральна роль у формувальному оцінюванні належить якісному зворотному зв'язку. Тут важить не так оцінка у балах, як змістовні коментарі, а в завданнях з академічного письма — можливість ретельно доопрацювати перший драфт роботи на основі рекомендацій рецензента.

Фідбек від «рівного» так само важливий, як і від викладача. Навіть якщо він критичний, він легше сприймається психологічно. Тому зважте на можливість застосувати методи самооцінювання і оцінки студентами виконаних завдань один одного. Аби ці методи ефективно спрацювали, поясніть студентам детальніше шкалу та критерії (само)оцінювання, які вони мають застосувати. Таке часткове делегування добре працює для перевірки першої, чернеткової версії різноманітних завдань з академічного письма.

ПРИКЛАДИ ПИТАНЬ СТУДЕНТАМ ДЛЯ САМООЦІНЮВАННЯ [2, с. 76]

- Яким критерієм, на Вашу думку, найбільше задовольняє Ваша робота?
- Яких критеріїв оцінювання Вам було найскладніше дотриматися?
- Яку частину завдання було найскладніше виконати?
- Якими, на Вашу думку, є найсильніші аргументи у Вашій роботі?

ОТЖЕ:

**ПОКРАЩЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ —
ПОТУЖНИЙ ВАЖІЛЬ
ПОКРАЩЕННЯ НАВЧАННЯ.**

**ЯКІСНЕ ОЦІНЮВАННЯ — ДУЖЕ
«ДОРОГЕ» В СЕНСІ РЕСУРСІВ.**
Передбачайте ці ресурси у бюджеті
часу викладачів та студентів.

**ДАВАЙТЕ НАЛЕЖНИЙ
ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК!**

**РОЗШИРЮЙТЕ ЗАСТОСУВАННЯ
ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ!**

**УРІЗНОМАНІТНЮЙТЕ
МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ!**

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII «Про освіту», абзац 9 частини 4 статті 42.
2. Sue Bloxham, Pete Boyd. Developing Effective Assessment in Higher Education: a practical guide. Berkshire: Open University Press, 2007. x, 260 p.

* Зірочкою позначена інформація, що також була наведена у попередніх випусках цього бюлетеня.

• РОЗДРУКУЙТЕ ЦЕЙ БЮЛЕТЕНЬ НА ВЕЛИКОМУ ПАПЕРІ — МАТИМЕТЕ ФАЙНИЙ ПОСТЕР •

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. БЮЛЕТЕНЬ РОЗМІЩЕНИЙ НА РЕСУРСІ WWW.SAIUP.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SLMAQM17CA2015 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 8 • Квітень 2020 р.

«ЯК ПІДТРИМАТИ ЧЕСНІСТЬ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ?»

Стрімке запровадження елементів дистанційного й онлайн-навчання у зв'язку із ізоляцією людей під час пандемії порушує проблему зростання академічної нечесності. ЗМІ говорять про сплеск нечесних дій студентів в усіх куточках світу^[1].

Проте ми маємо розуміти, що ми всі опинилися у новій, незвичній, дуже незатишній для нас ситуації, отже, головне сьогодні, зокрема й в освіті, — зберегти спокій і допомогти одне одному знизити рівень тривожності.

Пам'ятайте, що освіта належить до стресових видів людської діяльності. Підготовка до дистанційних занять, а в «терміновому» порядку й поготів, вимагає суттєво більших зусиль викладача, аніж традиційні способи освіти. Рівень самоорганізованості студентів, які опинилися у незвичних для них умовах, може бути суттєво гіршим за звичайний. Студентам також знадобиться навчитися застосуванню нових інструментів онлайн-освіти та краще опанувати прийоми самоосвіти. Студенти і викладачі у новій ситуації проводитимуть значно більше часу перед комп'ютером, що не є легким дозволяєм. Це час «різкої зміни підходів до навчання і викладання»^[2].

Тому згадаймо народну мудрість, на яку, на нашу думку, має спиратися викладання і навчання у поточних умовах:

КРАЩЕ МЕНШЕ, ТА КРАЩЕ.

ЩО ЦЕ ОЗНАЧАЄ?

Найперше, **навчальний матеріал доведеться скорочувати**.

Це нормально! Не намагайтеся зберегти повний обсяг матеріалу вашого курсу. Натомість позначте для себе ключове, центральне в курсі й зосередьтеся на тому, щоб допомогти студентам більш глибоко опрацювати це вужче коло питань. Ближче до кінця семестру відповідно скоротіть обсяг матеріалу, що виноситиметься на підсумковий контроль та/або іспит.

По-друге, детально **інформуйте студентів** про особливості продовження навчального семестру. Узгодьте з ними частоту, розклад, способи проведення дистанційних занять. Як змінюється програма курсу? Чи змінюєте Ви терміни складання самостійних робіт? Чи змінюєте Ви завдання, що їх мають виконати

студенти? Як зміниться поточне і підсумкове оцінювання з Вашого курсу? Виробіть, отже, спільне зі студентами бачення вашої подальшої взаємодії.

Крім того, поясніть студентам, що вимоги етичного кодексу університету й академічної доброчесності нікуди не зникають через запровадження дистанційних методів навчання. Дотримання цінностей доброчесності (**повага, довіра, справедливість, відповідальність, чесність, мужність**) — особливо важливе в часи складних подій і викликів.

Студенти навчаються по-різному в звичайних умовах. Вони так само по-різному навчатимуться за допомоги дистанційних інструментів і методів. Головне для викладача зараз — підтримати студентів, а для адміністрації університету — **підтримати** і студентів, і викладачів.

ЯК ОРГАНІЗУВАТИ

ПРОВЕДЕННЯ ВІДЕОЛЕКЦІЙ?

Обирайте один з чотирьох варіантів.

① Проводьте синхронні в часі лекції зі студентами за допомоги таких програм для відеоконференцій, як Zoom або Teams.

Можливо, Вам буде простіше проводити онлайн-лекцію удвох із колегою: коли один викладач читає лекцію, другий в цей час слідкує за технічними параметрами зв'язку, збирає у коментарях й озвучує питання слухачів.

② Запишіть відео своєї лекції завчасно. Далі надайте його студентам через систему дистанційного навчання (Moodle) або просто завантажте відео на YouTube.

③ Не проводьте відеолекції, якщо Ви не відчуваєте в цьому достатньої впевненості або не маєте необхідного обладнання. Обмежтеся надсиланням студентам текстових навчальних матеріалів.

④ Запропонуйте студентам прослухати лекції, близькі за темою до Вашого курсу, на одній із платформ онлайн-курсів. Серед таких українських сервісів назовемо проекти EdEra, VUMOnline, Prometheus.

Американський сервіс Coursera пропонує до осені 2020 р. студентам будь-якого університету світу повний безкоштовний доступ до своїх курсів^[3]. Кілька українських університетів вже приєдналися до цієї програми. Поцікавтесь, можливо, Ваш заклад — серед них, і Ви зможете рекомендувати один із курсів цього сервісу Вашим студентам.

ЯКІ МЕТОДИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ МОЖНА ЗАСТОСУВАТИ ВЖЕ СЬОГОДНІ?

① Виконання різноманітних письмових робіт — традиційний метод навчання, який дуже добре працює в дистанційній освіті. Приділіть більше уваги наданню розгорнутих коментарів до кожної роботи*. А також розмістіть роботи студентів у спільному доступі (наприклад, у гугл-документах) і дайте студентам завдання прокоментувати роботи одне одного*.

② Можливе виконання короткої письмової роботи без оцінки (англ. ungraded assignment): студент одержує бал за фактом вчасної підготовки завдання, незалежно від змісту роботи.

③ Зробіть онлайн-дискусії (у форматі форуму, коментарів) центром, навколо якого зосереджується вивчення Вашого курсу. Технічно нескладно організувати таку дискусію у закритій групі у соціальній мережі.

Один із методів проведення такої дискусії можна втілити у студентських міні-групах. На початку тижня оберіть певну «проблему тижня». Сформулюйте до неї спочатку питання з нижніх щаблів таксономії Блума (на «знання» та «розуміння» проблеми). Студенти дадуть свої відповіді. Наступного дня додайте питання із середнього щабля таксономії (на «застосування» або «аналіз» знань). Ще за два дні наведіть питання на «оцінювання» обраної проблеми.

Студенти в такому завданні мають:

- а) відповідати на Ваші питання;
- б) коментувати відповіді одне одного;
- в) доповнювати порушену тему власними новими питаннями;
- г) за підсумками дискусії підготувати повноцінний допис, який «синтезує» проведений аналіз проблеми, та опублікувати його у форматі блогу (статті).

④ Написання контрольної роботи або іспиту в присутності викладача, який може завадити списуванню та одержанню сторонньої допомоги, у дистанційній освіті втілити важко або неможливо.

Тому пропонуйте студентам завдання, які виконуватимуться «із відкритою книжкою».

Зокрема, давайте студентам тести із складними питаннями на опрацювання інформації. Якщо Ви використовуєте для такого тестування спеціальну програму, то дайте студентам кілька (скажімо, 5) спроб на виконання тесту. Після кожної спроби студент має бачити кількість правильних відповідей, але не бачити, на які з питань він відповів правильно.

У дистанційному екзамені немає сенсу давати питання на відтворення інформації — Ви одержите відповіді, скопійовані з Вікіпедії. Натомість пропонуйте студентам творчі питання, можливо, із правом вибору двох питань з чотирьох запропонованих.

Можна обмежувати час від надання студентам тесту чи екзаменаційних питань до завершення прийому відповідей, а можна (для «дуже творчих», складних питань) цього не робити.

⑤ Студенти можуть зібрати свої роботи, виконані в рамках Вашого курсу, у впорядковане електронне портфоліо.

⑥ Більше ідей для укладання завдань і оцінювання студентів у форматі дистанційної освіти див. у джерелі^[4].

ЯКІ «ДИСТАНЦІЙНІ» ЗАВДАННЯ НЕ СЛІД ДАВАТИ СТУДЕНТАМ?

- Підготувати реферат*.
- Виконувати будь-які завдання письмово «від руки».
- Конспектувати підручник або інші джерела.
- Небажано пропонувати завдання (за виключенням тестів й іспиту), за підсумками виконання яких Ви не зможете надати змістовний зворотний зв'язок.
- Обмежитися надсиланням завдання через Viber або електронну пошту. Дистанційне навчання не має бути лише самотійним вивченням тексту підручника.

Не давайте студентам надмірну кількість завдань!

ЗРУЧНА НАГОДА СКОРИСТАТИСЯ МЕТОДИКОЮ ЗВОРотної ПОБУДОВИ ЗМІСТУ КУРСУ^[5]

(ВІД РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ДО ЗМІСТУ ДИСЦИПЛІНИ)

Завдяки переведенню оцінювань в дистанційний режим у поточному семестрі виникає вікно можливостей, яке дає змогу краще узгодити оцінювання із результатами навчання і покращити успіхи студентів.

НАШІ РЕКОМЕНДАЦІЇ АДМІНІСТРАЦІЯМ УНІВЕРСИТЕТІВ:

ТАКТИЧНІ:

- Не вимагайте сьогодні від викладачів додаткової звітності, пов'язаної із дистанційною формою організації навчання. Викладачам і так непросто в нових умовах.
- Для тих дисциплін, з яких не вдається оперативно організувати належне дистанційне навчання, розгляньте можливість разового запровадження підсумкового оцінювання типу «склав/не склав» замість виставлення диференційованої оцінки. Цю рекомендацію не слід застосовувати до **всіх** дисциплін поточного семестру, адже дифереціація семестрових оцінок є параметром визначення одержувачів академічної стипендії.
- Див. також рекомендації у Листі МОН^[6].

СТРАТЕГІЧНІ:

- Запровадьте програми підвищення кваліфікації для всіх викладачів, які не відчувають себе впевнено із технологіями, інструментами та методиками онлайн-освіти.
- Забезпечте наявність і доступ кожного викладача до обладнання, мінімально необхідного для організації дистанційної роботи (комп'ютер, якісний мікрофон, веб-камера).
- Навчальні матеріали до більшості навчальних дисциплін мають бути розміщені на платформі дистанційної освіти (наприклад, Moodle), яку використовує університет.
- Силабус більшості навчальних дисциплін має включати посилання на рекомендовані викладачем онлайн-курси, якими можна частково замінити традиційні заняття за форс-мажорних обставин.
- Запровадьте в університеті повноцінний електронний документообіг, у т.ч. для документів, що створюються викладачами (екзаменаційні відомості, робочі навчальні програми дисциплін тощо) (див.^[7]).

ОТЖЕ:

**УНИКНЕННЯ НАДМІРНИХ ВИМОГ
ДО КОЖНОЇ ЗІ СТОРІН ОСВІТНЬОГО
ПРОЦЕСУ СПРИЯТИМЕ ЧЕСНОСТІ
ВІДНОСИН МІЖ НИМИ.**

**НЕ НЕДООЦІНЮЙТЕ
МАСШТАБУ ЗМІН.
«ЧОРНИЙ ЛЕБІДЬ»
ЗАПРОВАДЖЕННЯ МАСОВОЇ
ДИСТАНЦІЙНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ВЖЕ ПРИЛЕТІВ.**

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. The New(s) Normal. URL: <https://www.academicintegrity.org/integrity/the-news-normal/>
2. Sarah Elaine Eaton. The Impact of COVID-19 on Academic Integrity. URL: <https://tinyurl.com/rq2vzwm>
3. Take student learning online in response to coronavirus. URL: <https://www.coursera.org/coronavirus>
4. Alternative online assessments. URL: <https://tinyurl.com/v8yaoqq>
5. Douglas Harrison, Tricia Bertram Gallant. Going Remote with Integrity 2.0: Technological Tips & Techniques. April 02, 2020 Webinar. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ix6QJwnr35c>
6. Лист МОН від 27.03.2020 р. № 1/9-178 «Щодо завершення 2019/20 навчального року». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zavershennya-201920-navchalnogo-roku>
7. Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг».

* Зірочкою позначена інформація, що також була наведена у попередніх випусках цього бюлетеня.

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. БЮЛЕТЕНЬ РОЗМІЩЕНИЙ НА РЕСУРСІ WWW.SAIUP.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SLMAQM17CA2015 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 9 • Квітень 2020 р.

«ЯК ПОЛІПШИТИ (НЕ)ДИСТАНЦІЙНЕ ВИКЛАДАННЯ?»

У цьому випуску бюлетеня ми продовжуємо тему кращих практик в дистанційній і традиційній очній освіті. Поняття дистанційної освіти достатньо широке. Наприклад, раніше існувала освіта поштою: професор надсилав навчальні матеріали студенту звичайною поштою, студент виконує завдання і повертає їх професору. Звична нам заочна форма здобуття вищої освіти має суттєву дистанційну складову.

Втім, сьогодні під дистанційною освітою мають на увазі передусім методи навчання із використанням інтернет-технологій. Виділяють три основних моделі такої освіти:

① Застосування окремих інтернет-технологій в рамках традиційної «аудиторної» організації занять. Тут інтернет доповнює взаємодію викладачів і студентів у приміщенні університету.

② **Гібридна** дистанційна освіта. Аудиторні заняття переводяться в опосередкований комп'ютером й інтернетом формат проведення, здебільшого зі збереженням традиційного часу проведення занять. Частина завдань студенти виконують за допомоги інтернету, а для інших видів роботи (таких як складання іспитів) відвідують приміщення навчального закладу.

③ **Онлайн-освіта** — організація освіти повністю через інтернет, що передбачає застосування інших методів навчання (наприклад, лекції поділені на короткі фрагменти і доступні студентам тільки у записі; студент може слухати лекції та виконувати завдання у будь-який зручний час; іспит з курсу складається через інтернет тощо).

Сьогодні українські університети вимушено перейшли на гібридну форму організації навчання. Лекції відбуваються через інтернет живо і за розкладом, але очікується, що по завершенні карантину студенти складатимуть іспити у фізичних стінах вишів.

У пропонованому номері бюлетеня ми поговоримо про деякі навчальні прийоми, що були детально розроблені для онлайн-освіти, але значною мірою можуть і мають застосовуватися як у традиційній «аудиторній» освіті, так і під час організації «гібридного» дистанційного навчання, подібного до сьогоднішнього. А саме, пропонуємо кілька міркувань про надання студентам якісного зворотного зв'язку, розробку і застосування схем оцінювання виконаних завдань.

НАГАДУЄМО НАШІ ГОЛОВНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИКЛАДАЧАМ З 8-ГО ВИПУСКУ БЮЛЕТЕНЯ

Під час проведення навчання в дистанційному форматі у зв'язку із карантинном:

- Скоротіть обсяг навчального матеріалу, який Ви переводите у дистанційний формат, до дійсно важливих для Вашого курсу ідей.
- Не перевантажуйте студентів завданнями.
- Інформуйте студентів про всі зміни в організації освітнього процесу.
- Запроваджуйте нові методи викладання й оцінювання.
- Зберігайте спокій, підтримку, повагу учасників освітнього процесу одне до одного й інші цінності академічної доброчесності.

ЯК ПОЛІПШИТИ ОНЛАЙН-КУРС?

Ф. Дербі^[1] пропонує кілька порад.

ПОЯСНІТЬ ВАШІ ОЧІКУВАННЯ

Так само, як в аудиторії Ви надаєте студентам письмову інформацію про правила проходження курсу, пояснюєте її усно і час від часу нагадуєте, — викладіть Ваші вимоги в онлайн-овому курсі щонайменше двома різними способами, такими як двохвилинний відеоролик і стислий силабус.

РОЗДІЛЬТЕ МАТЕРІАЛ НА МЕНШІ ЧАСТИНИ

Онлайн-освіта найбільш ефективна, коли матеріал однієї теми поділений на кілька частин, до кожної з яких студенти дивляться короткі відео (до 10 хв.) і виконують маленькі завдання (насамперед, тести).

НАВОДЬТЕ БІЛЬШЕ ПРИКЛАДІВ

Це мають бути приклади з життя, про які Ви розповідаєте у відеолекції. А також давайте студентам приклади готових робіт — як добре виконаних, так і посередніх, — із поясненням, завдяки чому робота є гарною у першому випадку і як її варто покращити у другому.

СТВОРЮЙТЕ ЛЮДЯНУ АТМОСФЕРУ

Будьте ввічливі й доброзичливі. Пишіть навчальні рекомендації і матеріали не канцелярською мовою строгого підручника, а так, ніби Ви розповідаєте в аудиторії. Додайте до курсу привабливі аудіовізуальні матеріали. Будьте «поруч» зі студентами під час проходження ними Вашого курсу, відповідайте на їхні питання.

ЯК НАДАВАТИ СТУДЕНТАМ ЯКІСНИЙ ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК?

Г. Фіок і Г. Гарсія називають^[2] кілька ознак якісного зворотного зв'язку в онлайн- і традиційній освіті.

РЕГУЛЯРНІСТЬ

Студенти мають одержувати певні відгуки від викладача (нехай це буде й маленький коментар до короткого завдання) упродовж усього курсу. Ідеально, якщо Ви зможете нагадувати студентам про себе щонайменше раз на тиждень.

КОНКРЕТНІСТЬ

Не лише вказуйте студенту, що він зробив неправильно, а й поясніть йому, що саме він має зробити, аби поліпшити свою відповідь.

ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ

Поруч із коментарем про те, що студент зробив неправильно, зверніть увагу на те, що у студента вийшло добре. Зворотний зв'язок не дорівнює суцільній критиці.

СВОЄЧАСНІСТЬ

Якщо студенти одержують відгук на своє завдання більш ніж через тиждень, вони встигають забути, що й до чого в ньому має бути.

РОЗУМНА ДОСТАТНІСТЬ

Надмірна кількість порад дезорієнтує студента.

Г. Фіок і Г. Гарсія також наголошують на перевагах відгуку, висловленого Вами у голос, записаного й надісланого студентам за допомоги інтернету, над письмовим коментарем. Вголос Ви можете надати більше важливих деталей і нюансів, аніж напишете. Аудіо-відгук сприймається більш м'яко, допомагає уникнути непорозумінь, створює відчуття особистого контакту з викладачем. З певним досвідом Ви витратите менше часу на запис усного відгуку, аніж письмового.

Рекомендації Університету Мессі^[3] підкреслюють, що слова «чудово», «добре» чи «погано» — це оцінка **минулої** роботи. Студентам потрібна інформація, яка допоможе їм поліпшити **майбутні** здобутки: «що я маю робити далі?». Запропонуйте студенту новий для нього крок, який він має зробити під час виконання наступного завдання.

Дайте Вашим студентам зрозуміти, які з Ваших коментарів до їхніх робіт — це дійсно рекомендація щось переробити, а які — дискусійні думки, які їм слід взяти до уваги, залишивши власний текст як є. Якщо Ви цього не поясните, студенти подумают, що **всі** Ваші коментарі — це вимоги щось змінити у роботі, а це, напевно, не так.

Не забувайте про сильних студентів. Вони також потребують Вашої думки про те, в яких напрямках їм працювати й розвиватися далі.

Д. Нікол і Д. Макфарлейн-Дік^[4] пропонують сім засад ефективного зворотного зв'язку.

① Фідбек пояснює цілі, критерії, очікування щодо належного виконання завдань.

② Сприяє розвитку самооцінювання і рефлексії студентів.

③ Надає студентам високоякісну інформацію про їхнє навчання.

④ Підтримує діалог студентів із викладача-ми і одне з одним щодо навчання.

⑤ Заряджає позитивною мотивацією і самоповагою.

⑥ Створює можливості усунути розрив між поточним і бажаним рівнем успішності.

⑦ Інформує викладачів про те, як вони можуть поліпшити своє викладання.

«Щойно за учнями визнається активна роль, як уявлення про зворотний зв'язок має змінитися із механістичного на дбайливе».

David Boud, Elizabeth Katherine Molloy^[5]

НА ЧАСІ РОЗРОБКА ДЕТАЛЬНИХ СХЕМ ОЦІНЮВАННЯ

В українській освіті поширене застосування недостатньо конкретних, розмитих критеріїв оцінювання результатів навчання. Воно дає викладачу змогу дуже «творчо» підходити до оцінки студентів, надає оцінюванню значного суб'єктивізму, робить очікування викладача недостатньо зрозумілими для студента.

Тому визначте для результату навчання, на перевірку досягнення якого спрямоване важливе завдання Вашого курсу, не менш як два критерії, які дозволять розрізнити зразкове та посереднє виконання цього завдання^[6,c.15]. На цій основі розробіть детальні **схеми оцінювання** Ваших завдань, що включають^[7,c.54-55]:

- Визначені Вами критерії оцінювання.
- Опис різних рівнів відповідності виконаного завдання кожному критерію. Цей опис має бути змістовним: не просто «високий», «середній» чи «низький» рівень виконання, а **чіткі, конкретні ознаки** роботи студента, що свідчать про кожен рівень її відповідності критерію.
- Ці критерії можуть бути бінарними: наявність/відсутність у роботі певної ознаки або правильно/неправильно виконана певна частина завдання.
- Бали за кожен рівень відповідності кожному критерієві.

Зробіть схему оцінювання зрозумілою для неспеціаліста з Вашого предмета, а головне — для студента.

Можливо, Ваша схема передбачатиме за різними критеріями сумарно 30 балів для 20-бального завдання. Тоді добра робота на максимальний бал задовольнятиме лише частині критеріїв, що розширює творчі можливості студента. Це важливо, наприклад, для есеїв, до написання яких немає єдиного підходу.

Попросіть колегу прокоментувати розроблену Вами схему оцінювання.

Така схема полегшить Вам коментування виконаних завдань. Її можна використати для рецензування студентами робіт одне одного*. Це дуже корисний метод навчання, який поглиблює розуміння предмета студентами й розвиває їхнє критичне мислення, а в дистанційній освіті, до того ж, знімає частину роботи з викладача. Студентів можна долучити й до розробки схеми оцінювання, що збільшить їхнє відчуття причетності до Вашого курсу.

Переваги добре підготовлених схем оцінювання^[8]:

- Вони підходять для перевірки практично будь-яких типів завдань, окрім тестів.
- Вони допомагають пов'язати завдання із програмними результатами навчання.
- Вони добре інформують студента про очікування викладача.
- Вони оцінюють ширший набір навичок і активностей студента.
- Вони надають студенту більшу автономію в його навчанні.
- Вони оцінюють як **процес**, так і **результат** роботи студента.

Ідеальної схеми оцінювання не існує. Коли Ви її застосовуватимете до реальних завдань, Ви побачите, що в ній слід вдосконалити.

Гарним доповненням до схеми оцінювання є підготовлений викладачем **перелік типових помилок**, що зустрічаються у студентських роботах. Цей перелік є інструментом самоперевірки студентом власної роботи на предмет наявності або відсутності в ній перелічених Вами недоліків.

Наголосимо насамкінець, що відгуки студентів на роботи одне одного і самооцінювання студентом власної роботи за наданими викладачем критеріями — важливі складові одержаного студентом зворотного зв'язку. Навчіть Ваших студентів ефективно користуватися цими інструментами!

«Різкий перехід до онлайн-навчання у такому масштабі — нечуване явище в історії освіти.

Поза сумнівом, майбутні історики... дивитимуться на цю поворотну й непросту мить як на переосмислення освіти, коли онлайн-освіта стала життєздатним рішенням в час глобальної кризи системи охорони здоров'я».

Dr. Sarah Elaine Eaton^[9]

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Flower Darby. How To Be a Better Online Teacher. URL: <https://www.chronicle.com/interactives/advice-online-teaching?cid=cp234>
2. Holly Fiock, Heather Garcia. How to Give Your Students Better Feedback With Technology. URL: <https://tinyurl.com/w5jlew3>
3. Massey University Assessment Handbook. Principles, Guidelines, and Resources. URL: <https://tinyurl.com/qukmo5v>
4. David J. Nicol, Debra Macfarlane-Dick (2006). Formative assessment and self-regulated learning: A model and seven principles of good feedback practice. *Studies in higher education*, 31(2), 199-218. doi:10.1080/03075070600572090
5. David Boud, Elizabeth Katherine Molloy (2013). Rethinking models of feedback for learning: the challenge of design. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 38(6), 698-712. doi:10.1080/02602938.2012.691462
6. L. Dee Fink. A Self-Directed Guide to Designing Courses for Significant Learning. URL: <https://tinyurl.com/zmschsm>
7. Phil Race. The Lecturer's Toolkit. A practical guide to assessment, learning and teaching. Fourth Edition. Routledge, 2015.
8. Cabrillo College Distance Education Faculty Handbook, p. 7. URL: <https://tinyurl.com/vdpesuh>
9. Sarah Elaine Eaton. The Impact of COVID-19 on Academic Integrity. URL: <https://tinyurl.com/rq2vzwm>

* Зірочкою позначена інформація, що також була наведена у попередніх випусках цього бюлетеня.

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. БЮЛЕТЕНЬ РОЗМІЩЕНИЙ НА РЕСУРСІ WWW.SAIUP.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SLMAQM17CA2015 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 10 • Липень 2020 р.

«ЯК ФОРМУЛЮВАТИ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ?»

Чинні правила підготовки стандартів вищої освіти й освітніх програм, складання силабусів навчальних дисциплін встановлюють, що набуті студентами знання, вміння й навички необхідно формувати у вигляді «результатів навчання». Втім, викладені на папері результати навчання мало коли стають справді корисним та важливим дороговказом, що спрямовує роботу викладачів і навчання студентів. Як надати цим результатам більшої реальної ваги? І друге питання: як застосовувати пов'язану із результатами навчання модель «зворотного дизайну» змісту навчального предмета, яку ми коротко згадували у восьмому випуску бюлетеня? Ці питання й є темою нашої сьогоднішньої розмови.

ЧЕКАЙТЕ, ЦЕ Ж ДУЖЕ ПРОСТО?..

Коли йдеться про формулювання результатів навчання, будь-яке джерело скаже Вам:

— ТАКСОНОМІЯ БЛУМА!

Що може бути простішим?! Взяли таксономію Блума → застосували її → одержали готові результати навчання → перемога! Он, цю таксономію навіть в офіційних рекомендаціях з розробки стандартів вищої освіти^[1] згадують!

Та чомусь завдяки цьому алгоритмові ми не одержуємо бажаного — результатів навчання як зручного й корисного інструмента управління навчанням...

ЧОМУ ЦЕ НЕ ПРАЦЮЄ?

Таксономія Блума дає нам набір дієслів, що ми їх маємо застосовувати при визначенні результатів навчання. Але таксономія не каже, що й як із цими дієсловами нам робити.

ЩО МОЖНА ЗРОБИТИ?

Результати навчання мають бути ① **конкретними**, ② **вимірюваними** і ③ **зрозумілими**. Наприклад, результат навчання «студенти знатимуть основи геометрії»^[2] є неконкретним і невимірюваним, отже, ніяк нам не допомагає.

Одна з методик написання коректних результатів навчання^[2] з певної дисципліни пропонує скласти їх, відповівши на запитання:

① **Хто?** — Суб'єкт дії — зазвичай, студент, який успішно опанував певну дисципліну.

② **Що зможе робити?** — Дія, виражена одним і тільки одним (!) дієсловом, яке можна добрати зокрема з таксономії Блума.

③ **За яких умов?** — Яка вихідна інформація необхідна суб'єктові дії?

④ **Якою мірою?** — Кількісний вираз точності дії суб'єкта.

Розгляньмо приклад.

Результат навчання 1:

① *Слухач курсу «Соціальна економіка»* ② *знайде в інтернеті показник коефіцієнта Джині для України* ③ *станом на 2016 рік*, ④ *виражений у відсотках*.

ТАКСОНОМІЯ БЛУМА — ОСНОВНІ ДІЄСЛОВА:	СТВОРЮВАТИ	• започаткуйте • зберіть • побудуйте • • поєднайте • розробіть • сплануйте • • сформулюйте • узагальніть •
	ОЦІНЮВАТИ	• аргументуйте • випробуйте • запропонуйте • • перевірте • порекомендуйте • проаналізуйте • • узагальніть • ухваліть рішення •
	АНАЛІЗУВАТИ	• виділіть • дослідіть • зобразьте на діаграмі • окресліть • • перевірте • побудуйте • покритикуйте • порівняйте • • поясніть • протиставте • розділіть на частини •
	ЗАСТОСОВУВАТИ	• використайте • виявіть • впорядкуйте • збільшіть • • змініть • оберіть • обчисліть • підготуйте • покажіть • • проведіть • проілюструйте • розв'яжіть • сплануйте •
	РОЗУМІТИ	• виправте • екстраполуйте • знайдіть • зробіть висновок • • класифікуйте • обчисліть • опишіть • перекладіть • • перепишіть власними словами • підсумуйте • порівняйте •
	ПАМ'ЯТАТИ	• вкажіть • дайте визначення • зафіксуйте • згадайте • • зобразьте • надайте • назвіть • перелічте • повторіть • • продемонструйте • процитуйте • прочитайте • розрізніть •

Результат навчання 2:

③ Опанувавши тему «Соціальна стратифікація суспільства», ① студент ④ з точністю до однієї десятої за 30 хвилин ② обчислюватиме коефіцієнт Джині для будь-якої країни ③ на основі даних Світового банку про розподіл доходів населення.

Результат навчання 3:

① Випускник бакалаврської програми ② обґрунтує в аналітичному есе власну методу оцінки рівня розвитку різних країн за допомоги основних макроекономічних і соціальних показників, ④ для застосування якої доступні всі необхідні статистичні дані.

З цих прикладів впливає таке:

- Чотири запитання — загальний орієнтир: не завжди можливо і доцільно явним чином прописувати усі чотири складові результату навчання у строго визначеному порядку.
- Результат навчання, сформульований на більш високому рівні «сходів Блума», автоматично «вбирає» в себе результати навчання з попередніх сходінок: так, студент, який навчився розраховувати коефіцієнт Джині на основі даних міжнародної організації (результат № 2 вище), напевно знайде значення цього показника, яке вже розрахував хтось інший (результат № 1). Отже, визначаєте певний результат навчання лише на тому рівні таксономії Блума, якого студенти мають досягти в підсумку, пройшовши попередні щаблі цих сходів.
- Однакові або близькі одне до одного результати навчання можуть бути сформульовані дуже відмінними словами (пор. вище: «коефіцієнт Джині» / «показники розподілу доходів населення» / «(основні) соціальні показники»; «дані Світового банку» / «необхідні статистичні дані»). Майте це на увазі при узгодженні результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання або вимогами стандарту освіти. Ви не зобов'язані ~~платити~~ і переписувати дослівні формулювання з одного документа в інший.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ — ВАЖЛИВА ЧАСТИНА ОПИСУ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ, ОСКІЛЬКИ ВОНИ:

- визначають тип і ту глибину навчання, які очікуються від студентів;
- дають об'єктивний орієнтир для формування та підсумкового оцінювання;
- комунікують очікування від студентів;
- комунікують навички випускників потенційним роботодавцям;
- скеровують та організовують викладача та студентів.^[3]

ЩО ЩЕ ВАРТО (ПАМ'ЯТАТИ) (РОЗУМІТИ) ЗАСТОСОВУВАТИ?

Не заглиблюйтесь у надмірні деталі, знаходьте правильний баланс між конкретністю результатів навчання та лаконічністю їхнього викладу.

Результати навчання визначають набір знань, вмінь тощо, що їх набув студент, який одержав **мінімальну позитивну** оцінку з дисципліни, а не обов'язково продемонстрував відмінне знання предмета. Це прямо впливає з визначення результатів навчання у законі «Про вищу освіту» як знань, вмінь тощо, «які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми... або окремих освітніх компонентів»^[4], отже, їх може продемонструвати **будь-яка** така особа, отже, у тому числі й особи, які одержали мінімальні позитивні оцінки.

Тому будьте реалістичними. Ви не конче маєте задекларувати підготовку студента до проведення нового ґрунтовного дослідження як результат вивчення Вашого курсу. Але й не завжди доречно обмежувати цілі студентів рівнем «мати гарні знання з предмета»^[5]. Найчастіше Ви й Ваші студенти працюватимете на середніх сходинках таксономії Блума. Докладіть зусиль до того, щоб до цих сходінок дістався кожен Ваш студент.

«Адміністрація й викладачі, що відповідають за освітню програму та її компоненти, мають гарантувати узгодженість між результатами навчання, викладеними у програмі, навчальними активностями і процедурами оцінювання. Це конструктивне узгодження... є обов'язковою вимогою до освітніх програм».

Довідник користувача ЄКТС 2015 р.^[6]

КОНСТРУКТИВНЕ УЗГОДЖЕННЯ І ЗВОРОТНИЙ ДИЗАЙН КУРСУ

Конструктивне узгодження (англ. constructive alignment) передбачає забезпечення тісного зв'язку між трьома складовими навчання:

Пояснимо цю ідею на прикладах:

① Припустимо, результат навчання у Вашому курсі — розвиток критичного мислення студентів, форма іспиту — тест з множинним вибором, а під час семестру Ви зі студентами розв'яжете тригонометричні задачі. Усі три складові ніяк не узгоджуються одна з одною. За допомоги тесту з множинним вибором складно перевірити вміння розв'язувати задачі або критично мислити. Критичне мислення слабо пов'язане із вмінням розв'язувати математичні задачі. Такий курс «розвалиться», Ви не зможете досягти його цілей.

② Припустимо, результат навчання у курсі — знову розвиток критичного мислення, підсумкова оцінка за курс виставляється на основі оцінювання аналітичних есе, а лекції й семінари сфокусовані на переказі й розгляді тексту єдиного підручника. У цьому випадку результат навчання цілком узгоджений із методом оцінювання. Однак зміст навчальної діяльності не пов'язаний із оцінюванням і цілями курсу. Такий курс, можливо, призведе до опанування студентами матеріалу підручника, отже, досягне іншої цілі, ніж задекларована. Однак більшість студентів не зможе одержати за нього гарну підсумкову оцінку. Ті ж студенти, які вже мають навички критичного мислення, можливо, напишуть добрі есе й матимуть гарні оцінки, але заслуга самого курсу в цьому буде мізерною.

Модель зворотного дизайну курсу вказує, що досягти конструктивного узгодження між трьома ключовими елементами курсу найлегше, якщо почати не з початку, а навпаки з кінця. При розробці курсу використовуйте такий алгоритм:

① Чітко сформулюйте конкретні, вимірювані результати навчання (цілі) Вашого курсу.

② Продумайте, які **дії** студентів свідчитимуть про досягнення ними цих результатів.

③ Зробіть саме ці дії **завданнями** для студентів і **оцінюйте** їх виконання.

④ Змістом навчальної діяльності має бути навчання студентів **виконанню** цих завдань і їхня **практика** в цьому.

⑤ Врешті, структуруйте змістовний матеріал курсу так, щоб студенти могли ним скористатися для практикування цих завдань.

Отже, якщо традиційна модель створення

нового курсу йде від матеріалу курсу до його оцінювання і визначення результатів навчання постфактум, то модель зворотного дизайну починає із цілей курсу й через кілька етапів виходить на вибір того навчального матеріалу, який «працюватиме» на завчасно сформульовані цілі. Спробуйте застосувати цю модель у найближчому семестрі й поділіться Вашим досвідом із нами!

ЧИТАЙТЕ ТАКОЖ

Оксана Пасічник^[7] наводить приклади вдало й невдало сформульованих результатів навчання, вказує дієслова, яких слід уникати при написанні результатів навчання.

Більше про конструктивне узгодження та про іншу модель визначення результатів навчання — таксономію SOLO — читайте у нещодавно підготовлених Рекомендаціях із впровадження змішаного навчання у закладах освіти^[8].

Джерела до цього випуску:

1. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. Затверджено Наказом МОН від 01.10.2019 р. № 1254. URL: http://edu-mns.org.ua/img/news/8635/NakMON_1254_19.pdf
2. Writing Learning Objectives. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=eXxTpDg1thI>
3. Пасічник О. Навчальні цілі та результати навчання. URL: <https://tinyurl.com/ydxuj6m6>
4. Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII «Про вищу освіту», пункт 19 частини 1 статті 1.
5. Презентація за результатами проекту «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку», слайд 22. URL: <https://tinyurl.com/y7eo9maa>
6. ECTS Users' Guide 2015, p. 26. DOI: 10.2766/87592
7. Пасічник О. Як сформулювати результати навчання? URL: <https://tinyurl.com/yanglpxx>
8. Бершадська О., Зубань Ю., Іларіонов О. та ін. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти, с. 25-31. URL: <https://tinyurl.com/ucjromow>

ПОПЕРЕДНІ ВИПУСКИ ЦЬОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО БЮЛЕТЕНЯ ЧИТАЙТЕ НА РЕСУРСІ WWW.SAIUP.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SUP30019CA0316 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 11 • Липень 2020 р.

«ЯК ПІДГОТУВАТИ ЯКІСНИЙ СИЛАБУС?»

Підготовка до наступного семестру щоразу передбачає перегляд й оновлення тих чи тих навчальних матеріалів. На осінній семестр поточного року напевно слід врахувати значну ймовірність продовження карантинних обмежень у тій чи іншій формі. А це означає ширше застосування технологій дистанційного навчання, про які ми говорили у попередніх випусках. Своєю чергою, використання дистанційних технологій слід відобразити у низці документів, одним з яких є програми навчальних дисциплін або силабуси.

ЧОМУ САМЕ «СИЛАБУС»?

Силабус — це те саме, що й робоча програма навчальної дисципліни? За місцем у навчальному процесі — загалом так. Але вживаймо більш сучасне слово, аби наголосити на оновленні філософії цього документа.

МІЖ ІНШИМ

Володимир Бахрушин^[1] звертає увагу на те, що закон «Про вищу освіту», прийнятий у 2014 р., містить поняття «**програма навчальної дисципліни**»^[2].

А датований 2019 роком порядок акредитації освітніх програм вказує: «Усім учасникам освітнього процесу своєчасно надається доступна і зрозуміла інформація щодо цілей, змісту та програмних результатів навчання, порядку та критеріїв оцінювання в межах окремих освітніх компонентів (у формі **силабуса** або в інший подібний спосіб)»^[3].

Підготовка файного силабуса, його «філософія» спирається на те, що цей документ:

- Призначений передусім для **студента**.
- Містить тільки **дійсно потрібну** студентів інформацію.
- Подає інформацію змістовно і водночас **дуже лаконічно**.
- Містить **чесну, актуальну** інформацію.

Силабус є своєрідною угодою (договором, контрактом) між викладачем і студентом: цей документ інформує студента про те, яких результатів навчання йому варто очікувати від навчальної дисципліни, і стверджує, що студент одержить позитивну оцінку за дисципліну, якщо виконає викладені в цій «угоді» умови (завдання), надані викладачем.

«Силабус — це документ, у якому викладено зміст курсу, його цілі й складові. Також він є керівництвом для студентів про те, якого викладання й навчання вони можуть очікувати у Вашому курсі».

Рекомендації Стенфордського університету^[4]

ЩО СЛІД ВИСВІТЛИТИ У СИЛАБУСІ?

Сучасний силабус містить таке:

① Контактна інформація викладача (щонайменше — час і місце проведення консультацій, адреса електронної пошти).

② Короткий опис дисципліни:

- обсяг дисципліни у кредитах ЄКТС;
- передумови вивчення дисципліни (прослухані курси; знання, вміння, навички). Навести інформацію про передумови важливо для формування цілісної освітньої програми. Також ці передумови є частиною угоди між викладачем і студентом: якщо студент на цьому курсі, то викладач йому вже не пояснюватиме питань, що мали бути опановані раніше;
- вимірювані результати навчання (цілі) дисципліни, що їх студенти мають продемонструвати по завершенні курсу (див. бюлетень № 10).

③ Перелік тем (тематичний план) дисципліни.

④ Перелік обов'язкових і вибіркових завдань, кінцеві терміни (дати) підготовки, схема їх оцінювання.

⑤ Рекомендовані джерела інформації. Будьте чесними, уважними і вказуйте тільки ті джерела, що їх студенти, як Ви очікуєте, дійсно опрацюватимуть.

⑥ Лаконічний виклад окремих політик викладача і закладу освіти, зокрема:

- Політика щодо пропусків занять.
- Політика щодо виконання завдань пізніше встановленого терміну.
- Політика дотримання академічної доброчесності.

Доцільно навести посилання на детальніші документи закладу освіти з цих політик.

Силабус також може включати:

⑦ Біографічну довідку про викладача.

⑧ Поради з успішного навчання на курсі^[5].

ГОТУЮЧИ СИЛАБУС, ЗВАЖТЕ НА ТАКІ МІРКУВАННЯ:

- Оберіть кращий стиль написання документа. Звертайтеся до слухача Вашого курсу людською мовою й у другій особі. Пишіть не «здобувач вищої освіти за результатами вивчення цього курсу матиме такі результати навчання й компетентності...», а «опанувавши цей курс, Ви зможете...».
- Запитайте у студентів, яка інформація їм потрібна у силабусі. Можливо, старшокурсникам потрібно щось інше, ніж студентам молодших курсів. І хоча Ви спочатку надаєте студентам силабус, а потім проводите із ними заняття, студенти дадуть Вам підказки, які Ви зможете застосувати як під час семестру, так і для Ваших майбутніх студентів.
- Оновлюйте силабус перед початком кожного семестру. Силабус — не робоча програма навчальної дисципліни, яка перезатверджується не рідше ніж раз на п'ять років, а значно оперативніший й гнучкіший інструмент.
- Якщо на одній освітній програмі Ви читаете курс обсягом 5 кредитів ЄКТС, а на іншій — цей самий курс в обсязі 3 кредити, то кількість навчального матеріалу й завдань студентам у другому випадку має бути пропорційно меншою, ніж у першому, і це слід віддзеркалити у силабусі.
- З іншого боку, курс із певною загальною кількістю годин, але з різною кількістю зустрічей в аудиторії (наприклад, для денної і заочної форми навчання), напевно, пропонуватиме студентам той самий матеріал, але матиме різні типи та обсяги завдань для самостійного виконання. Тому силабус для денної і заочної форми навчання, напевно, буде неоднаковим.
- Будьте чесними, не давайте у силабусі надмірних, нереалістичних обіцянок щодо результатів навчання, яких набудуть студенти, й виконуваних ними активностей.
- Передбачте у силабусі ситуацію можливо-го посилення карантинних обмежень на проведення занять в аудиторіях. Якщо таке станеться, які елементи змішаного навчання^[6] Ви застосовуватиме, як зміняться методи опанування дисципліни, які технічні засоби знадобляться студентам й Вам?
- Силабус — компактний документ. Підготуйте цього-річ силабус на десять сторінок. Наступного року скоротіть його до восьми сторінок, ще за рік — до шести.
- Не пишіть силабус нашвидкоруч. Це важливий документ, відведіть його підготовці належний час.
- Перевірте силабус на відсутність орфографічних, пунктуаційних, граматичних помилок та одруків.

ЯКІ ПИТАННЯ НЕ СЛІД ВКЛЮЧАТИ ДО СИЛАБУСУ?

- Таблиця (матриця) відповідності між результатами навчання курсу і програмними результатами навчання та/або компетентностями^[7].
- Детальні плани кожного лекційного, семінарського чи дистанційного заняття: повідомляйте їх напередодні чи на початку відповідних зустрічей зі студентами.
- Результати навчання окремо для кожної теми дисципліни.
- Інструкції з виконання студентами кожного завдання, передбаченого силабусом. Надавайте ці інструкції окремо.
- Довжелезний перелік усієї літератури, яка існує за темою дисципліни.

КІЛЬКА ПИТАНЬ ДЛЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАЦІЇ УНІВЕРСИТЕТУ:

① Які документи (складові «навчально-методичного комплексу дисципліни») створюються й актуалізуються одночасно з силабусом? Чи справді (кому конкретно й з якою метою) потрібен якийсь інший документ, окрім силабусу? Чи виправдані витрати зусиль й часу працівників закладу освіти на створення цих додаткових документів? Хто користуватиметься цими документами?

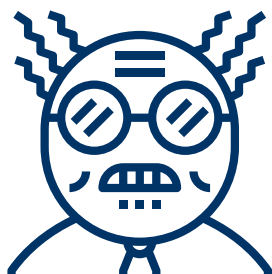
② Прийнята в університеті процедура погодження і затвердження силабусів є непоганим індикатором рівня реальної академічної свободи викладачів. Що більше інстанцій і відповідальних осіб має пройти викладач від написання до ухвалення силабусу свого курсу, то менший ступінь його академічної свободи й менша гнучкість програми курсу. І навпаки, якщо процедура затвердження силабусу проста й швидка, то викладачеві легше повсякчас вдосконалювати й оновлювати свій курс, що додає гнучкості його діям.

③ Чи затверджуватиме Ваш університет єдину структуру силабусу, а чи кожен викладач самостійно вирішуватиме, яку інформацію включати (і яку — не включати) до силабусу?

④ Яку роль відіграватимуть силабуси у створенні, акредитації й оновленні освітніх програм, системі забезпечення якості освіти Вашого університету?

«Ефективний силабус є обіцянкою, що, опанувавши дисципліну, студенти зможуть зробити низку речей або вперше, або щонайменше краще, ніж могли до того. <...> Метою силабусу є задати тон, бути дороговказом до дисципліни, пояснити, як досягти успіху під час занять».

Kevin Cannon^[8]

ЧИТАЙТЕ Й ДИВІТЬСЯ ЩЕ

Ольга Бершадська ділиться лаконічними, втім дуже слушними міркуваннями про укладання силабусів^[5].

Василь Тарас розповідає про особливості підготовки силабусу в американському університеті^[9].

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Рекомендації з навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін у закладах вищої освіти. Додаток 1 до листа МОН від 09.07.2018 р. № 1/9-434.
2. Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII «Про вищу освіту», пункт 12 частини 3 статті 34, частина 7 статті 35.
3. Критерії оцінювання якості освітньої програми, підкритерій 2 критерію 4. Додаток до Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого наказом МОН від 11.07.2019 р. № 977.
4. Creating A Syllabus. Stanford Teaching Commons. URL: <https://teachingcommons.stanford.edu/resources/course-preparation-resources/creating-syllabus>
5. Ольга Бершадська. Силабус для змішаного та дистанційного навчання. URL: http://gohigher.org/syllabus_advice
6. Бершадська О., Зубань Ю., Іларіонов О. та ін. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти, с. 25-31. URL: <https://tinyurl.com/uscjromow>
7. Додатково див. коментар Володимира Бахрушина. URL: <https://tinyurl.com/ybnxpfmw>
8. Kevin Cannon. How to Create a Syllabus. Advice Guide. URL: <https://www.chronicle.com/interactives/advice-syllabus>
9. Василь Тарас. Що таке силабус і для чого він. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=vxapV-sUeb4>

В оформленні бюлетеня використано іконки professor by Iconathon, US i professor by Becris, одержані на сервісі The Noun Project.

• РОЗДРУКУЙТЕ ЦЕЙ БЮЛЕТЕНЬ НА ВЕЛИКОМУ ПАПЕРІ — МАТИМЕТЕ ФАЙНИЙ ПОСТЕР •

ПОПЕРЕДНІ ВИПУСКИ ЦЬОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО БЮЛЕТЕНЯ ЧИТАЙТЕ НА РЕСУРСІ WWW.SAIUP.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SUP30019CA0316 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 12 • Лютий 2021 р.

«ЯК ПОСИЛИТИ ПОЛІТИКУ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗВО?»

Більшість українських університетів вже розробили й ухвалили документи, що регламентують їхню політику академічної доброчесності. Ефективна реалізація цієї політики має спиратися на низку заходів, що реалізуються на різних рівнях управління ЗВО. З урахуванням методики SAID (Scorecard in Academic Integrity Development, «Оцінний лист розвитку академічної доброчесності»^[1]) виділимо кілька груп таких заходів.

ЛІДЕРСТВО І УПРАВЛІННЯ

Розвиток політики академічної доброчесності потребує тривалих і наполегливих зусиль з боку керівництва закладу освіти. До виконання тих чи інших функцій із просування політики мають залучатися як посадові особи закладу (ректор, проректори, декани, заступники декана, завідувачі кафедр), так і структурні підрозділи (центр забезпечення якості вищої освіти, бібліотека, юридичний відділ та ін.). Для розгляду порушень академічної доброчесності у ЗВО утворюється комісія з етики, до складу якої включаються здобувачі освіти.

РОЗРОБКА І ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОЛІТИКИ

Ефективна етична політика університету виражається спільно усіма учасниками освітнього процесу. Активне залучення студентства, викладачів, адміністрації закладу до розробки етичного кодексу, ретельне опрацювання і досягнення консенсусу щодо його ключових положень формують належну документальну основу політики академічної доброчесності закладу освіти (детальніше про укладання університетом етичного кодексу див.^[2]).

Нормативні акти ЗВО мають визначати:

- розподіл функцій між посадовими особами та підрозділами, відповідальними за розробку, реалізацію та оновлення політики академічної доброчесності ЗВО;
- механізми впровадження принципів академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин в науковий та освітній процеси^[3];
- заходи із забезпечення дотримання принципів академічної доброчесності^[3];
- співвідношення між окремими порушеннями академічної доброчесності і можливими видами санкцій (академічної відповідальності) за кожне порушення;
- процедури запобігання, виявлення та розгляду випадків порушення академічної доброчесності^[3] та апеляцій;
- регламент роботи етичної комісії.

ІНФОРМУВАННЯ, КОМУНІКАЦІЯ

Гарним інструментом згуртування університетської спільноти навколо академічних цінностей є добровільне підписання студентами, аспірантами, викладачами, представниками адміністрації Декларації про дотримання академічної доброчесності^[3].

Прозорість і відкритий доступ до відповідної інформації — ключові умови розвитку інституційної культури академічної доброчесності.

Зміст політики і правил академічної доброчесності має бути донесений до кожного учасника освітнього процесу. Мають відбуватися заходи з підвищення кваліфікації викладачів і навчальні заходи для студентів (як в межах компонентів освітньої програми, так і додатково до неї). Студентам мають бути доступні консультації з питань академічного письма, уникнення порушень академічної доброчесності, процедур розгляду таких порушень, можливих видів академічної відповідальності, організовані окремо від навчальних занять.

Питання академічної доброчесності можна комунікувати через офіційний сайт закладу, банери, інфографіку, флаєри, роздаткові матеріали; на семінарах, тренінгах, круглих столах, конференціях і гостьових лекціях; у бібліотеці, в коридорах, аудиторіях тощо.

ЯКІСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Розвиток культури академічної доброчесності — важлива умова якісного навчання. Тому університетському **структурному підрозділу із забезпечення якості освіти** має бути доручена низка функцій із адміністрування політики академічної доброчесності:

- координація підготовки відповідної нормативної бази ЗВО;
- надання консультацій викладачам;
- оновлення вимог до структури силабусів (див. бюлетень № 11) та інших супровідних документів до навчальних дисциплін;

- моніторинг реалізації політики академічної доброчесності, у т.ч. шляхом регулярних (не рідше одного разу на рік) опитувань учасників освітнього процесу;
- сприяння обміну досвідом з партнерськими університетами;
- участь у розробці нових інформаційних матеріалів для членів академічної спільноти;
- моніторинг та поширення релевантних інформаційних матеріалів інших організацій, нормативних документів, рекомендацій з кращих практик;
- технічний супровід діяльності етичних комісій та ін.

НАЗЯВО також рекомендує періодично (щорічно) готувати й оприлюднювати звіт про рівень дотримання принципів академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин у закладі вищої освіти^[3].

На рівні **рішень кафедр і викладачів** необхідно вживати заходів, що покращують якість освітнього процесу і знижують ризики академічної недоброчесності, зокрема таких:

- щонайменше, внутрішнє (за можливості, й зовнішнє) рецензування змісту програм навчальних дисциплін;
- включення короткого огляду вимог із дотримання правил академічної доброчесності до силабусу кожного курсу;
- рішення про включення до змісту освітніх програм питань про норми академічної доброчесності, навчання належного академічного письма;
- визначення типів студентських робіт, які обов'язково перевіряються на ознаки можливих некоректних текстових запозичень, у т.ч. із використанням спеціалізованого програмного забезпечення;
- надання викладачам офіційного, легального доступу до такого програмного забезпечення. Така програма може бути інтегрована до системи управління навчанням, такої як Moodle;
- оновлення найбільш часто застосовуваних методик навчання з тим, щоб орієнтувати студентів не на відтворення інформації, а на її осмислене використання й розвиток критичного мислення, творчу діяльність;
- якісна підготовка завдань для перевірки досягнутих результатів навчання, чесне оцінювання їх виконання;
- чесний розрахунок часу, необхідного студентам для виконання завдань, підготовки письмових робіт, його відповідність кількості годин, виділених в освітній програмі на проходження певного курсу;
- розміщення «в інституційному репозитарії кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти (в обов'язковому порядку після їх захисту)»^[3].

СПРАВЕДЛИВІСТЬ І ПОСЛІДОВНІСТЬ

Передбачені нормативними документами ЗВО процедури встановлення факту порушення академічної доброчесності мають однаковою мірою застосовуватися у всіх випадках виникнення підозри щодо таких фактів.

Подібні види порушень мають передбачати подібні санкції. Різні суб'єкти можуть бути наділені різними повноваженнями щодо визначення санкцій за те чи те порушення. Наприклад, викладач може самостійно застосовувати за списування під час іспиту санкцію у вигляді виставлення оцінки «незадовільно», тоді як письмове попередження здобувача освіти про неприпустимість такої дії може належати до компетенції декана.

Слід з повагою ставитися до всіх учасників розгляду порушень академічної доброчесності. Процедури розгляду випадків порушень мають бути покроково прописані у нормативних документах, передбачати можливість і порядок розгляду апеляцій.

ДИНАМІЧНЕ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ

Ефективні документи ЗВО, що визначають політику закладу з етичних питань, періодично оновлюються і вдосконалюються на основі нових викликів в освіті й наявного досвіду закладу із застосування норм цих документів.

Наприклад, широко запроваджені у зв'язку із тривалим карантинном дистанційні технології навчання — відтепер значно масштабніша форма діяльності університетів, у якій необхідно реагувати на специфічні для неї проблеми академічної доброчесності. Набутий досвід розгляду випадків порушення правил академічної доброчесності є підставою для уточнення відповідних процедур, прописаних у нормативних документах закладу освіти.

Навпаки, коли нормативна база політики академічної доброчесності ЗВО є рамковою і в основній змістовній частині дублює норми освітнього законодавства, це може свідчити, що ці документи «не працюють», недостатньо застосовуються для вирішення реальних питань.

«Якщо політика академічної доброчесності [закладу освіти] не переглядалася за останні три роки, це гарантує, що вона є застарілою».

Jude Carroll

3 РЕКОМЕНДАЦІЙ НАЗЯВО:

«Забезпечення академічної доброчесності має бути частиною внутрішньої системи забезпечення якості освіти ЗВО і передбачає зокрема такі елементи, як **політику**... та **внутрішню нормативну базу** ЗВО із цього питання; ...наявність чіткого **розподілу** відповідних **функцій і повноважень** між... **структурними підрозділами (посадовими особами) ЗВО**; відповідні інформаційно-технологічні засоби.

Політика, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності мають бути визначеними, чіткими і зрозумілими, доступними для всіх учасників освітнього процесу. Ці процедури мають передбачати як механізми **моніторингу** дотримання академічної доброчесності (перевірка письмових робіт з метою виявлення текстових та інших запозичень без коректних посилань, **рецензування**... наукових статей перед публікацією, анонімне **опитування** здобувачів вищої освіти щодо наявності / відсутності порушень академічної доброчесності тощо), так і дієві, зрозумілі та прозорі процедури **реагування** на такі порушення і **притягнення до академічної відповідальності**».

Необхідне «здійснення заходів з **популяризації** академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти. Формами популяризації можуть бути введення в [освітніх програмах] окремих [освітніх компонентів], присвячених академічній доброчесності та навичкам академічного письма, реалізація ЗВО окремих **короткострокових модулів** з цієї тематики тощо».

Важлива «наявність у ЗВО **політики «нульової толерантності»** до будь-яких проявів академічної недоброчесності, втілена в інституційну культуру та підкріплена відповідними **процедурами** та інституційними **практиками**»^[4] (виділення наше. — авт.).

«На рівні закладу освіти методи підтримки академічної доброчесності передбачають формування культури... академічної доброчесності через внутрішні політики, підписання декларації про дотримання принципів академічної доброчесності... Важливо організовувати заходи, націлені на усвідомлення здобувачами різниці між отриманням оцінки та досягненням результатів навчання, отриманням диплома та здобуттям освіти».

— з Рекомендацій щодо впровадження змішаного навчання...^[5]

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Irene Glendinning. Scorecard for Academic Integrity Development: Benchmarks and Evaluation of Institutional Strategies. In: Plagiarism across Europe and Beyond 2017-Conference Proceedings, pp. 25-34. URL: <https://tinyurl.com/y7fgjsrd>
2. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності, розділ 4. Лист МОН від 23.10.2018 р. № 1/9-650. URL: <https://tinyurl.com/y59rjpd2>, <https://tinyurl.com/v6lg7wt>
3. Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності. Затверджено Рішенням НАЗЯВО від 29.10.2019 р. Протокол № 11. URL: <https://tinyurl.com/j7hvx9zh>
4. Рекомендації щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми / Затверджено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17 листопада 2020 року. К., 2020, с. 37-38. URL: <https://tinyurl.com/uxceyp6a>
5. Бершадська О., Зубань Ю., Іларіонов О. та ін. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти, с. 45. URL: <https://tinyurl.com/uscjromow>

В оформленні бюлетеня використано іконки Communication by Sarote Impheng, Policy by Hamel Khaled, одержані на сервісі The Noun Project.

• РОЗДРУКУЙТЕ ЦЕЙ БЮЛЕТЕНЬ НА ВЕЛИКОМУ ПАПЕРІ — МАТИМЕТЕ ФАЙНИЙ ПОСТЕР •

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. БЮЛЕТЕНЬ РОЗМІЩЕНИЙ НА РЕСУРСІ WWW.ACADEMIQ.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SUP30020CA0215 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 13 • Березень 2021 р.

«ЯК ПРОТИДІЯТИ НЕПРАВДИВОМУ АВТОРСТВУ?»

У загальному сенсі плагіат є привласненням (чужого) авторства. На це явище можна дивитися з двох боків. З одного боку, плагіат — це запозичення чужого тексту без вказівки про його авторство, оформленої за визначеними правилами цитування. З іншого боку, текст може бути оригінальним, але інформація про його авторів може бути неправдивою через інші міркування, ніж бажання скопіювати-вставити у свою роботу чужий текст.

Політика академічної доброчесності має запобігати цьому порушенню. Для цього слід розуміти, яких форм воно набуває і яка мотивація учасників академічних відносин за ним ховається.

ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ ЩОДО АВТОРСТВА ПЕВНОЇ РОБОТИ, ТЕКСТУ, ДОСЛІДЖЕННЯ

У законі «Про освіту» академічний плагіат визначено як «оприлюднення... наукових (творчих) **результатів, отриманих іншими особами**, як результатів власного дослідження (творчості) та/або **відтворення** опублікованих **текстів**... інших авторів **без зазначення авторства**»^[1] (виділення наше. — Авт.). Неправдиве вказування авторства певного академічного тексту фактично підпадає під наведену дефініцію, знаходиться на перетині академічного плагіату, обману і фальсифікації.

Багатоманіття проявів неправдивого авторства можна звести до різних комбінацій двох його основних форм:

① **Примарне авторство** (англ. ghostwriting) — дійсний автор тексту не вказується.

② **Почесне / статусне авторство** (англ. honorary authorship) — серед авторів тексту вказується особа, не причетна безпосередньо до його створення.

Оскільки нашим предметом розмови є академічна сфера, ми не розглядатимемо далі усталену традицію підготовки «невидимими» авторами художніх біографій знаменитостей і політиків, роботу спічрайтерів і копірайтерів, підготовку нормативних документів. Розгляньмо натомість основні види неправдивого авторства, що поширені у сфері освіти і науки.

ПРИМАРНЕ АВТОРСТВО

«Примарне авторство має місце, коли особа, яка задовольняє традиційним вимогам для включення до числа авторів, — а саме, вона зробила суттєвий інтелектуальний внесок до змісту публікації, — не називають серед авторів цієї публікації»^[2, с. 901]. Примарне авторство академічних публікацій порушує наукову етику, оскільки, не надаючи об'єктивну інформацію про авторів розвідки, не надає їм належного визнання за виконану роботу і не дозволяє іншим фахівцям оцінити ступінь незаангажованості дослідження.

Втім, варто зазначити, що, якщо певний дослідник не бажає бути зазначеним як автор у публікації за результатами проведеного ним дослідження, закон надає йому таке право. Відповідно до закону «Про авторське право і суміжні права», автору належить право «забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом»^[3].

З іншого боку, автору також належить право «вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо»^[3]. Отже, за законом суб'єктом, рішення якого є визначальним щодо того, чи зазначати дослідника серед авторів відповідної публікації, є сам дослідник.

АКАДЕМІЧНІ РОБОТИ НА ЗАМОВЛЕННЯ

Підготовка курсових і дипломних робіт, наукових статей, дисертацій тощо на платній, анонімній основі сторонньою організацією є поширеним різновидом недоброчесного примарного авторства. Ця проблема багата на різні прояви, що становлять серйозну загрозу здоровому функціонуванню академічного середовища. Її активно вивчають дослідники, однак наразі готового рецепту здолаття такого тіньового авторства не вироблено. Ми поговоримо про основні пропонувані дослідниками шляхи зменшення масштабів цього явища в одному з наступних випусків.

НЕПРАВДИВЕ АВТОРСТВО

ПЛАГІАТ

ОБМАН

ФАЛЬСИ-
ФІКАЦІЯ

СТАТУСНЕ АВТОРСТВО В АКАДЕМІЧНІЙ СФЕРІ

Відсутність чітких політик авторства в освітніх і наукових установах, необхідність публікуватися «для звітності», престижність наявності великої кількості публікацій, тиск правил «публікуйся або помри» (*англ.* publish or perish) викликають до життя статусне авторство — включення до числа авторів осіб за критерієм їх більш високого місця в управлінській або неформальній ієрархії.

① На ранньому етапі академічної кар'єри студенти та аспіранти можуть зустрітись із цим явищем у вигляді необхідності включення свого наукового керівника до числа співавторів власних наукових розвідок. Якщо науковий керівник фактично не брав участі у проведенні такого дослідження понад консультування, то ця практика наочно демонструє здобувачам освіти, що «дописування» когось до авторів є «нормальним». Так формується спотворене уявлення про норми академічної етики та повсякденне їх застосування.

② Усередині університетів і наукових інститутів як ієрархічних бюрократичних структур може мати місце підготовка наукової публікації підлеглими із додаванням керівника структурного підрозділу до числа її співавторів. У жорсткому варіанті цієї практики справжні автори дослідження стають «примарами» і в публікації не вказуються.

Таке привласнення авторства може здійснюватися як на оплатній, так і безоплатній основі, воно спирається на наявність адміністративної (управлінської) ієрархії, може передбачати елемент примусу чи тиску на підлеглого. Зазвичай таким відносинам властива повторюваність: привласнюється не один текст, а набір публікацій (результатів досліджень) упродовж тривалого періоду часу. Учасники таких відносин часто ставляться до них як до звичайної речі, усередині колективу «всі знають»^[2, с. 922], хто насправді виконує роботу.

Брайан Мартін назвав окреслені дії «інституціоналізованим плагіатом»^[4]. Вони демотивують співробітників й аспірантів, позбавляють їх права на належне визнання результатів своєї інтелектуальної праці, сприяють формуванню непродуктивних ділових стосунків усередині академічного колективу.

③ Залучення особи з високою науковою репутацією як «гостьового» співавтора може полегшити публікацію статті у високорейтингових наукових журналах і приверне до неї більшу увагу читачів, що може відповідати стратегічним інтересам основних авторів дослідження. Іншими словами, концентрація досліджень під «брендом» авторства впливової, відомої особи є способом конкурентної боротьби дослідницьких колективів за такі ресурси, як цитованість публікацій і залучення бюджетних чи грантових коштів на нові дослідження за результатами конкурсів.

Статусне авторство є проявом **ефекту Матвія**, згідно з яким переваги в академічній сфері розподілені нерівномірно. Впливові дослідники легко збільшують число своїх публікацій, їх частіше цитують, тоді як дослідникам-початківцям в цих умовах значно складніше «пробитися нагору». Ефект віддзеркалює наявність нерівності статусів і можливостей в академічних ієрархіях.

Назву «ефект Матвія» запропонував американський соціолог Роберт Мертон за цитатою з притчі про таланти: «Бо кожному, хто має, додається, і він матиме над міру; а в того, хто не має, заберуть і те, що має» (Мт. 25:29, пер. І. Хоменка).

НЕКОРЕКТНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РОЛІ У ДОСЛІДЖЕННІ

Подеколи трапляється підміна ролі у підготовці публікації. Її співавтором може бути вказана особа, внесок якої обмежився науковою редакцією тексту чи його перекладом англійською мовою (*актуально для публікацій у виданнях, що індексуються у провідних наукометричних базах даних!*). Виконання цих функцій загалом не вважається достатньою підставою для наділення особи статусом співавтора дослідження.

СТВОРЕННЯ ВРАЖЕННЯ «НЕЗАЛЕЖНОСТІ» ДОСЛІДЖЕНЬ

Численні джерела вказують^[5], що фармацевтичні, медичні, тютюнові компанії подеколи вдаються до приховування того факту, що ті чи ті дослідження (наприклад, щодо безпеки певних ліків чи впливу тютюнопаління на здоров'я) було профінансовано та проведено на їхнє замовлення, аби таке дослідження виглядало «незалежним», отже, більш достовірним. Такі публікації обов'язково передбачають «примарне» авторство і можуть поєднуватися із «почесним» авторством, коли відомому досліднику із високою професійною репутацією пропонують за окрему винагороду виступити «автором» такого дослідження.

«За результатами... дослідження, опублікованого у журналі *Accountability in Research*, «подарунок» авторства, коли до співавторів включають вчених, які практично або зовсім не брали участі у проведенні дослідження, є найпоширенішою формою академічного шахрайства в США».

Dalmeet Singh Chawla^[6]

«Авторство наділяє авторів публічним визнанням їхньої праці і має важливі академічні, суспільні та фінансові наслідки. Авторство також означає відповідальність за опубліковану працю».

— з рекомендацій Міжнародного комітету редакторів медичних журналів^[7]

ЗЛОВЖИВАННЯ СПІВАВТОРСТВОМ

Проведення дослідження групою фахівців, публікація за його результатами статей у співавторстві сьогодні є цілком природним явищем. Однак стаття у співавторстві «зараховується» як окрема одиниця у показниках публікаційної активності й цитованості кожного автора окремо, а підготувати одну статтю за авторством п'яти осіб легше, ніж п'ять одноосібних публікацій. Тому співавторством часто зловживають.

Назвемо дві поширені форми такого зловживання:

- «бартер авторства»: я включаю тебе співавтором у свою статтю, ти включаєш мене у свою;
- «продаж співавторства»: інші особи сплачують справжньому автору певну суму за включення їх до числа співавторів або кілька осіб розділяють між собою вартість публікації статті у «платному» журналі.

Обидві практики наділяють статусом автора особу, не причетну до підготовки публікації, тому є недоборчесними.

НЕПРАВДИВЕ АВТОРСТВО

ПОРУШУЄ НАУКОВУ ЕТИКУ

Неправдиве авторство тягне за собою негативні й неетичні наслідки, як-от:

- накрутка кількості публікацій і наукометричних показників;
- перешкоджання професійному розвитку дослідників-початківців (ефект Матвія), заохочення їх до неетичних дій (вони вимушені ставати співавторами поважних авторів для публікації статей у високореєтингових журналах);
- несправедливий доступ до коштів на проведення наступних досліджень і до підвищення у посаді;
- зловживання владою^[8] (адміністративним впливом);
- введення в оману споживачів наукової інформації;
- звуження академічної свободи дослідників;
- підрив довіри усередині академічних спільнот.

ЩО СЛІД ПЕРЕДБАЧИТИ У ПОЛІТИЦІ

ОПРИЛЮДНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основні заходи із вирішення окреслених проблем авторства розроблені й прийняті як складова редакційних політик провідних міжнародних наукових журналів. Оскільки редакційна політика значної частини українських наукових видань не є незалежною від засновника (університету чи наукової установи), то, на наш погляд, в Україні більш доцільно розробляти й ухвалювати політику оприлюднення результатів досліджень на рівні закладу освіти чи наукової установи.

Така політика має включати зокрема правила визначення того, чи слід вказувати певну особу як (спів)автора наукової публікації. У цьому питанні можна орієнтуватися на декілька підходів.

Зокрема, рекомендації Комітету з питань публікаційної етики^[9] вказують, що мінімальними вимогами для визнання особи як автора дослідження є:

- ① **суттєвий внесок** цієї особи у роботу і
- ② **відповідальність** особи за проведення роботи та її представлення у публікації.

Журнал *Neurology*^[10] вказує, що особа здійснила суттєвий внесок у дослідження, якщо вона виконала будь-яку (які) з таких функцій:

- розробка методології дослідження;
- збір більшої частини вихідних даних;
- аналіз або інтерпретація даних;
- написання чи переробка змісту рукопису.

Більш розгорнутий і широко відомий варіант критеріїв визначення авторства досліджень сформульовано у рекомендаціях Міжнародного комітету редакторів медичних журналів^[7]. Згідно з цими рекомендаціями, **факт авторства певної особи** встановлюється, якщо вона **одночасно задовольняє чотирьом критеріям**:

- ① Суттєвий внесок до концепції або плану дослідження або одержання, аналіз чи інтерпретація даних.
- ② Написання тексту публікації або переробка його змістовного наповнення.
- ③ Ухвалення остаточної редакції тексту до публікації.
- ④ Згода нести відповідальність за всі аспекти виконаної роботи, своєчасно відповідати на питання, що можуть стосуватися точності й достовірності будь-якої частини дослідження.

Осіб, які відіграли ту чи іншу роль у проведенні дослідження, але не задовольняють викладеним критеріям, не слід вказувати як авторів (співавторів) відповідних публікацій.

Натомість у політиці оприлюднення результатів досліджень слід передбачати, що наукові статті, дисертації, монографії тощо можуть містити розділ «Подяки» (англ. Acknowledgements). У цьому розділі можна відзначити причетних до дослідження осіб (які не є співавторами) за такий їхній внесок, як:

- Залучення/надання фінансування на проведення дослідження.
- Надання лабораторних площ та обладнання.^[11]
- Загальне керівництво, координація, організаційний супровід, технічна підтримка дослідження.
- Консультування, підготовка матеріалів з питань оплати наукової праці й компенсації витрат.^[11]
- Рецензування, надання коментарів, які дозволили покращити виклад та аргументацію у публікації (у т.ч. можна згадати внесок анонімних рецензентів).
- Літературне редагування, переклад тексту.
- Наукове редагування тексту та ін.

Так само можна відзначити й залучені до проведення дослідження організації.

Також редакційна політика має вимагати від авторів (відповідно до міжнародної практики, це особливо важливо для досліджень у галузі охорони здоров'я) **розкриття інформації щодо такого**^[12]:

- Джерела фінансування дослідження.
- Вплив суб'єкта, який фінансує дослідження, на його зміст, методологію, висновки і рекомендації.
- Реальні та потенційні конфлікти інтересів авторів дослідження, передусім фінансові.

Крім того, при оприлюдненні результатів **медичних** досліджень слід прямо забороняти примарне авторство публікацій: всі без винятку співавтори таких досліджень мають бути вказані відкрито. Це зокрема стосується представників комерційних компаній, якщо вони надавали певну інформацію для проведення дослідження або брали участь у підготовці публікацій за його результатами.

Насамкінець, якісно виконані дослідження заслуговують на публікацію у провідних наукових журналах. Тому політика оприлюднення досліджень має рекомендувати авторам уникати наукових видань сумнівної якості, як от тих, що неналежним чином рецензують подані статті. Та це є темою іншої розмови... ☺

«Знання — це основа
і джерело доброго письма».

Горацій

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII «Про освіту», абзац 2 частини 4 статті 42.
2. Tracey Bretag (ed.), Handbook of Academic Integrity, 2016. doi:10.1007/978-981-287-098-8
3. Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII «Про авторське право і суміжні права», частина 1 статті 14.
4. Brian Martin. Plagiarism: a misplaced emphasis. Journal of Information Ethics, Vol. 3, No. 2, Fall 1994, pp. 36-47. URL: <https://tinyurl.com/y8xcmddad>
5. Big Pharma's Ghostwriting Problem. URL: <https://tinyurl.com/j3ctp53a>
6. Dalmeet Singh Chawla. The gift of paper authorship. Researchers seek clearer rules on crediting co-authors. URL: <https://tinyurl.com/2vj38et2>
7. Recommendations for the Conduct, Reporting, Editing, and Publication of Scholarly Work in Medical Journals. Updated December 2019. URL: <http://www.icmje.org/icmje-recommendations.pdf>
8. Gasparyan, Armen Yuri et al. Authorship problems in scholarly journals: considerations for authors, peer reviewers and editors. *Rheumatology international* vol. 33,2 (2013), p. 278. doi:10.1007/s00296-012-2582-2
9. COPE Authorship discussion document. doi:10.24319/cope.2019.3.3
10. Neurology Journals. Authorship and Disclosures. URL: <https://www.neurology.org/authorship-and-disclosures>
11. Сичивиця Олег. Авторство і псевдоавторство в науці. Стаття перша. Критерії авторства і проблеми співавторства. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2006. № 2. с. 49. URL: <https://tinyurl.com/8csx3zmp>
12. Anderson, Paul A, and Scott D Boden. Ethical considerations of authorship. *SAS journal* vol. 2(3). doi:10.1016/SASJ-2008-Comment1

В оформленні бюлетеня використано іконки Ghost by icon 54, author by Flatart, одержані на сервісі The Noun Project.

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. БЮЛЕТЕНЬ РОЗМІЩЕНИЙ НА РЕСУРСІ WWW.ACADEMIQ.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SUP30020CA0215 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень

Випуск № 14 • Квітень 2021 р.

«ЯК ЗАПОБІГАТИ АУТСОРСИНГУ ЗАВДАНЬ?»

Одним з варіантів неправдивого авторства (див. попередній випуск бюлетеня) є підготовка академічних текстів на замовлення сторонньою особою чи організацією на анонімній і, часто, платній основі.

На позначення цього явища в англійській літературі застосовується термін «**contract cheating**», який можна приблизно перекласти як «угода з метою обману». Замість цього доволі незручного для української мови словосполучення далі послуговуватимемось його синонімом «аутсорсинг завдань» (англ. *assignment outsourcing*^[1]).

Аутсорсинг завдань має місце, коли студент звертається до третьої сторони, аби та виконала за нього завдання, що підлягає оцінюванню як таке, що виконане студентом самостійно. Третьою стороною можуть бути «фабрики текстів» (компанії, що надають відповідні послуги), друзі, родичі чи інші студенти, приватні репетитори, спеціалізовані вебсайти та інше^[2,с.6]. Аутсорсинг завдань, коли студент порушує вимогу виконувати завдання самостійно, слід відрізняти від легітимної допомоги репетитора чи навчання на додаткових курсах, коли метою студента є поглиблення власних знань^[3].

Виконання завдань студента третьою стороною слід вважати значно серйознішим порушенням доброчесності, ніж академічний плагіат. Адже в цьому випадку має місце свідомий намір і дії студента з метою обманути викладача щодо авторства виконаного завдання.

Основна складність боротьби із цим явищем полягає в тому, що «антиплагіатне» програмне забезпечення зазвичай не допомагає виявити такі тексти. Крім того, написання робіт (досліджень) на замовлення не розглядається законом «Про освіту» як окреме порушення академічної доброчесності.

Тому деякі українські університети не вирізняють це порушення у власних політиках академічної доброчесності і поки що не розробляють окремих процедур реагування на такі дії.

«...заклади вищої освіти потерпають від виконання навчальних та наукових робіт на замовлення». Однак ЗВО «в переважній більшості не виявляють активності щодо пропозицій про вдосконалення нормативної бази» загальнодержавного рівня та рівня ЗВО з метою реагування на це порушення доброчесності.

— з Річного звіту НАЗЯВО за 2020 рік^[4]

ЧОМУ ПРОБЛЕМА СКЛАДНА?

Хоча аутсорсинг студентських завдань сьогодні є однією з центральних тем міжнародних досліджень у сфері академічної доброчесності, питання викладачів та університетів «що робити?» залишається складним. На це є кілька причин.

По-перше, послуга аутсорсингу завдань є легкодоступною. Тому, якщо завдання з підготовки письмової роботи нецікаве, студент не мотивований або не може підготувати його самостійно, бажає віддати виконання цього завдання «на аутсорсинг» і має для цього невелику суму грошей, він конче замовить «послугу» з написання роботи.

По-друге, викладачі можуть не вміти та/або не бажати виявляти такі роботи. Одне з досліджень^[5] засвідчило, що після проходження викладачами спеціального навчання зростає точність визначення ними того, чи була певна студентська робота виконана на замовлення. Однак навіть після такого навчання деяка кількість рішень викладачів лишається хибно-позитивною (роботу, виконану студентом самостійно, викладач визначає як замовну) або хибнонегативною (виконану на замовлення роботу викладач вважає самостійною).

Фактично можна бути впевненим у самостійній підготовці студентом певного тексту у випадку, коли завдання є частиною командного дослідження, під час якого викладач і студент працюють спільно. Проте цей підхід не масштабується на умовну курсову роботу, що її пишуть всі студенти факультету.

Тому тут застосовується підхід з позиції ризиків. Деякі заходи зменшують імовірність того, що студент скористається сторонньою допомогою, інші — ні. Які це заходи?

ЯКІ ЗАХОДИ СЛІД ВЖИВАТИ НА РІВНІ УНІВЕРСИТЕТУ?

Загальний напрям запобігання аутсорсингу завдань полягає у застосуванні викладачами сучасних, цікавих методів навчання, розробці завдань, у виконанні яких студенти побачать для себе сенс, створенні академічного середовища, учасники якого мають дотримання етики у навчанні за внутрішню потребу.

Сейто, заходи — загалом ті самі, що підтримують в університеті культуру академічної доброчесності та якості освіти. Та деякі поради можна конкретизувати.

Зокрема, **Британське агентство забезпечення якості вищої освіти** зазначає щодо запобігання аутсорсингу завдань таке^[3]:

- Від робіт, виконаних на замовлення, потерпає кожен заклад вищої освіти.
- Функції з просування культури та правил академічної доброчесності слід включати до переліку посадових обов'язків викладачів. Для виконання цих функцій університети мають надавати своїм викладачам необхідні ресурси й підтримку.
- Заходи ЗВО із запобігання аутсорсингу завдань мають охоплювати вивчення кращих практик, зменшення можливостей обману, виявлення порушень (з методами виявлення замовних робіт слід знайомити як викладачів, так і студентів), запровадження дієвих політик доброчесності, обмін досвідом з іншими університетами.
- Визначення поняття аутсорсингу завдань, процедури виявлення та розгляду випадків підготовки завдань на замовлення, можливі наслідки для порушників мають бути документально закріпленою частиною політики академічної доброчесності університету. Студенти й викладачі мають бути належним чином поінформовані про цю політику.
- Для подолання проблеми викладачам слід працювати спільно зі студентами, залучати їх до розробки методичних рекомендацій (наприклад, студенти — краще джерело інформації про мотивацію замовляти роботи) та до проведення кампаній з просування академічної доброчесності.
- Методичні рекомендації матимуть більший вплив, якщо їх поширюватимуть органи студентського самоврядування та самі студенти у вигляді, наприклад, дружніх порад своїм одноліткам.
- Важливо більше наголошувати на позитивних впливах дотримання академічної доброчесності, ніж на порушеннях.
- В аудиторії варто обговорювати і виявляти причини, чому частина студентів виконує свої завдання і роботи чесно замість того, щоб віддати їх на «аутсорсинг».

- Коли студенти отримують перші завдання з підготовки письмових робіт, їм має бути доступна інформація, навчання, підтримка щодо того, як виконувати таку роботу з дотриманням вимог академічної доброчесності. Студенти мають навчитися обирати якісні академічні джерела, коректно на них посилалися, перефразовувати та інтерпретувати ідеї з цих джерел. Формами підтримки студентів можуть бути, наприклад, додаткові онлайн-консультації чи можливість здати викладачу готову роботу дещо пізніше за встановлений термін.
- Розробка належних інструментів оцінювання результатів навчання відіграє значну роль у запобіганні та виявленні аутсорсингу завдань, однак не викорінює його повністю.

ЩО РОБИТИ ВИКЛАДАЧЕВІ?

Узагальнимо далі низку рекомендацій викладачам^[3: 6; 7], покликаних утримати студентів від замовлення письмових робіт.

- Прагнення студентів навчатися чесно залежить від якості побудови усіх елементів курсу — силабусу, навчальних матеріалів, завдань, системи оцінювання, планування активностей під час аудиторних занять.
- Спрямовуйте результати навчання Вашого курсу на розвиток навичок і концептуального бачення (а не на відтворення знань), унаслідок чого оцінювання передбачатиме постійний зворотний зв'язок та поступ студента.
- Роз'яснюйте студентам, що академічна нечесність в її різних формах (у т.ч. у формі плагіату та замовних письмових робіт) перекреслює мету студента збагатити свої навички під час навчання.
- Практично неможливо замовити написання роботи, яку студент має виконати в аудиторії безпосередньо під час заняття. Нехай це буде коротка, цікава робота, спрямована на демонстрацію студентом критичного мислення.
- Застосовуйте усні презентації («захист») письмових робіт, практичні завдання, завдання з близьким до конкретного студента контекстом, оцінювання студентами робіт одне одного за завчасно роз'ясненими критеріями, портфоліо, екзамени з «відкритою книгою» (можна використовувати будь-які джерела) тощо.
- Прив'язуйте завдання до змісту оригінальних навчальних матеріалів, спеціально створених Вами для Вашого курсу. При перевірці письмових робіт звертайте увагу на те, чи згадані в них ці матеріали: до них не мають доступу автори робіт на замовлення.
- Періодично оновлюйте завдання.

- Усюди, де це можливо, персоналізуйте зміст завдання: нехай воно апелює до особистого досвіду студента, проблем його населеного пункту, позанавчальних зацікавлень тощо.
- Студенти з особливими освітніми потребами (зокрема з дислексією) можуть не бути здатними готувати письмові роботи. Передбачте для таких студентів альтернативні види завдань.
- Під час підготовки студентами більших за обсягом письмових робіт слід надавати їм індивідуальні консультації щодо чорнового варіанту роботи.
- Якщо доручити різним студентам дослідити протилежні інтерпретації певної проблеми, то захист таких робіт можна провести у формі міні-дебатів.
- Забезпечте можливість одержання студентами додаткових консультацій щодо правил академічного письма від викладача, у ресурсному центрі чи в бібліотеці.

ЗАКони ПРОТИ АУТСОРСИНГУ ЗАВДАНЬ

На сьогодні лише деякі країни вважають аутсорсинг завдань прямим порушенням закону. У всіх нижченаведених прикладах аутсорсинг завдань є правопорушенням у вищій, але не у середній освіті.

АВСТРАЛІЯ

У 2020 р. в Австралії прийнято закон, аналогічний до новозеландського. Санкції — штраф і позбавлення волі на два роки. Передбачено можливість блокувати доступ до сайтів, що пропонують аутсорсинг завдань^[10].

США

Норми, що забороняють стороннім особам надавати студентам послуги з підготовки завдань на замовлення, присутні у законодавстві низки штатів США ще з 1960-х рр. Суттєвими ознаками послуг, що підпадають під такі обмеження, є їх продаж за грошову або іншу винагороду та те, що розумно очікувати, що студент надасть виконане таким чином завдання викладачеві без суттєвих змін. Завдання на замовлення є винятком із авторського права: особа, яка створила певний твір, не має права передавати його студенту, якщо очікується його використання з метою обману університету (викладача)^[8].

НОВА ЗЕЛАНДІЯ

У 2011 р. Нова Зеландія оголосила аутсорсинг завдань порушенням закону. Заборонено рекламувати та надавати студентам послуги, унаслідок яких студент дістає нечесну перевагу над іншими студентами. До таких послуг віднесено виконання завдань на замовлення, завчасне надання студентам відповідей на екзаменаційні питання, складання екзамену замість студента. Штраф може сягати до 10 тис. новозеландських доларів (≈200 тис. грн)^[9, с.25].

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Awdry, R. (2021). Assignment outsourcing: moving beyond contract cheating. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 46(2), 220–235. <https://doi.org/10.1080/02602938.2020.1765311>
2. Good Practice Note: Addressing contract cheating to safeguard academic integrity. TEQSA, October 2017. URL: <https://tinyurl.com/s6678yux>
3. Contracting to Cheat in Higher Education. How to Address Essay Mills and Contract Cheating. Second Edition. QAA, 2020. URL: <https://tinyurl.com/476mp8rs>
4. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. К., 2021, с. 94.
5. Dawson, P., Sutherland-Smith, W. (2019) Can training improve marker accuracy at detecting contract cheating? *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 44:5, 715-725. <https://doi.org/10.1080/02602938.2018.1531109>
6. Tomar, D.A. Detecting and Deterring Ghostwritten Papers: A Guide to Best Practices. <https://tinyurl.com/s7zkhsat>
7. Faculty Guide to Combating Contract Cheating. University of Dayton, 2017. URL: <https://tinyurl.com/nevztpb9>
8. McCormick, M. Term Paper Mills: Statutes and Legislative Information. URL: <https://tinyurl.com/6dfw7ux4>
9. Toolkit to support quality assurance agencies to address academic integrity and contract cheating. INQAAHE, 2020. URL: <https://tinyurl.com/3b9aw6c6>
10. Tertiary Education Quality and Standards Agency Amendment (Prohibiting Academic Cheating Services) Act 2020. URL: <https://tinyurl.com/73fmbx2u>

В оформленні бюлетеня використано іконку assignments by monkik, одержану на сервісі The Noun Project.

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. БЮЛЕТЕНЬ РОЗМІЩЕНИЙ НА РЕСУРСІ WWW.ACADEMIQ.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SUP30020CA0215 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Інформаційний бюлетень
Випуск № 15 • Травень 2021 р.

«ЯК РЕАГУВАТИ НА ПОРУШЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ?»

Законом «Про освіту» та кодексами етики українських університетів визначено низку видів академічної відповідальності студентів за порушення академічної доброчесності. Яка мета цих санкцій? І чи досягається вона? На перше запитання є щонайменше три відповіді: покарати порушника, навчити його, відновити справедливність щодо всіх учасників освітнього процесу. Друге запитання підступне. Ми припускаємо, що певна санкція дійсно виконує функцію покарання. Чи у випадку академічної доброчесності «покарання» досягає **усіх** або принаймні **більшості** порушників?.. Як щодо навчання студента світлому, доброму, вічному — мети діяльності університету? Санкція — це про цю мету? А справедливність? Студентам легше від того, що їхньому однокурсникові поставили «двійку» за списування на іспиті? Поговоримо сьогодні про те, як до цих запитань підійти більш раціонально.

Порушення-невидимки

НАЗЯВО зауважує^[1], що 95% відомостей про самооцінювання освітніх програм, що готуються університетами для акредитації, містять твердження на кшталт «Випадків порушення доброчесності немає / не виявлено». Навряд чи ймовірно, що порушень доброчесності «немає». Однак дослідження свідчать, що ситуація, коли таких порушень «не виявлено», доволі типова. Так, Тріша Бертрам Галлант і Джейсон Стівенс вказують, що в більшості університетів викладачі належним чином повідомляють відповідальних осіб про порушення студентами академічної доброчесності лише в одному відсотку виявлених випадків^[2]. Більшість студентських порушень, отже, повністю невидимі для університетських адміністрацій і комісій. Але чому?

Чому викладачі мовчать

Причини небажання викладачів запускати офіційну процедуру розгляду випадку порушення студентом правил академічної доброчесності можна підсумувати так^[3;4]:

- чимало викладачів не вважають порушення академічної доброчесності проблемою, не бачать в цьому негативу;
- позицію викладача про необхідність повідомляти про порушення можуть не підтримувати (чи й засуджувати) його колеги;

«Мало написано про те, як відповідати на недоброчесність у спосіб, що підтримує моральні зобов'язання університету, обмежує обман і водночас підтримує навчання студентів».

Тріша Бертрам Галлант і Джейсон Стівенс^[2]

- недостатня переконливість наявних у викладача доказів порушення;
- заплутаність формальних процедур розгляду порушень, недовіра до них;
- невідповідність передбачених офіційними процедурами санкцій та тяжкості скоєного порушення;
- побоювання маніпулятивних звинувачень з боку керівництва на кшталт «це ти винен, що не навчив студентів як слід»;
- емоційна складність конфронтацій зі студентами та участі у формальній процедурі розгляду порушення;
- викладання дисципліни великій кількості студентів, дії яких важко проконтролювати;
- небажання грати роль «поганого поліцейського», псувати стосунки зі студентами, нашкодити їм;
- небажання одержати низькі оцінки з боку студентів, які негативно вплинуть на результати університетського рейтингування викладачів.

Узагальнимо цей перелік до трьох основних позицій. Викладачі неохоче ініціюють формальну процедуру розгляду випадків порушення студентами правил академічної доброчесності через:

① Конфлікт політики академічної доброчесності і неформальних цінностей, етосу повсякденного функціонування університетської спільноти.

② Недосконалі процедури повідомлення про порушення та їх розгляду.

③ Прагнення зберегти емпатію і довіру між учасниками освітнього процесу.

Змінювати культуру академічної спільноти на користь цінностей академічної доброчесності слід шляхом постійного діалогу на всіх рівнях функціонування закладу освіти. Необхідність розбудови доброчесної політики слід повсякчас оприлюднювати.

Що робити із процедурами та емпатією?

Як вдосконалити процедури

У чималій кількості кодексів етики чи положень про дотримання академічної доброчесності українських університетів відсутні чіткі відповіді на два питання.

По-перше, у кодексах сумлінно перераховані можливі порушення доброчесності учасників освітнього процесу і санкції за такі порушення, у тому числі й додаткові порівняно із переліченими у статті 42 Закону України «Про освіту». Чого в кодексах немає — це зіставлення певного порушення із конкретною санкцією. Що буде, якщо у курсовій роботі студента виявлено плагіат? Нічого, повернення роботи на доопрацювання, оцінка «(не)задовільно» чи студента відрахують? А якщо той самий студент слагіатить вдруге чи втретє?

По-друге, у документах не описано деталізований алгоритм розгляду повідомлення про можливе порушення доброчесності. Кому викладач має повідомити? Завідувачу кафедри як своєму безпосередньому керівнику, декану чи службі забезпечення якості освіти? Хто скликатиме етичну комісію, в який термін? Хто буде присутнім на її засіданні? Які рішення може прийняти комісія? Як вони будуть імplementовані? Наприклад, комісія рекомендує ректору відрахувати студента — як діяти, якщо ректор цього не зробить або студент неповнолітній, і відрахувати його неможливо?

Поки викладач не знатиме чітких відповідей на подібні запитання, він не ініціюватиме повідомлення про порушення.

Тому санкції мають бути співмірними порушенням: якщо викладач вважатиме санкції надмірними, він імовірно пожаліє студента. Якщо надто ліберальними — вважатиме слідування встановленій процедурі не вартим зусиль. Якщо викладач не знає, яка буде санкція, він залишить проблему поза увагою.

Те саме щодо алгоритму розгляду. Всім має бути зрозумілою послідовність дій, сфера відповідальності кожного учасника процедури. Тоді й буде доцільно включити до офіційної університетської політики доброчесності норми про ситуацію систематичного неповідомлення уповноважених осіб про порушення.

Не покаранням єдиним

Дослідники^[2] доходять висновку, що санкції у формі покарань слід доповнювати заходами, що розвивають студентів.

Організуйте неформальне обговорення випадку недоброчесності всередині академічної групи. Це добра нагода проговорити, як наші цінності накладаються на щоденні практики. Така розмова буде важливим заходом із підтримки культури академічної доброчесності.

Дайте студенту рефлексивне завдання написати про те, що спонукало його порушити правила. Розберіть разом наведені в такому есеї аргументи.

Залучіть студента до ініціатив із просування академічної доброчесності. Досвід власних помилок — дієвий мотиватор змінюватися на краще.

Запропонуйте студенту пройти додатковий курс з доброчесності, філософії чи етики (наприклад, онлайн).

Подібні позитивні заходи, спрямовані на розвиток студента, очевидно, слід зробити частиною офіційної політики реагування на порушення академічної доброчесності. Вважати дієвими санкціями виключно жорсткі покарання — неконструктивно.

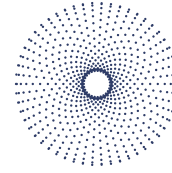
Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Відомості про самооцінювання ЗВО: проблеми співвіднесення оцінок експертної групи та галузевої експертної ради. Слайд 12. URL: <https://tinyurl.com/hky93epd>
2. Bertram Gallant, T., & M. Stephens, J. (2020). Punishment Is Not Enough: The Moral Imperative of Responding to Cheating With a Developmental Approach. *Journal of College and Character*, 21(2), 57–66. DOI: 10.1080/2194587x.2020.1741395
3. Thomas, A., & De Bruin, G. (2012). Student academic dishonesty: What do academics think and do, and what are the barriers to action? *African Journal of Business Ethics*, 6(1), 13. URL: <https://doi.org/10.4103/1817-7417.104698>
4. Openo, J. A., & Robinson, R. (2021 April). The Emotional Labour of Academic Integrity : How Does it Feel? *Canadian Perspectives on Academic Integrity*, 1–20. DOI: 10.11575/cpai.v4i1.71350

В оформленні бюлетеня використано іконки hidden by Marko Fuček, sanction by priyanka, одержані на сервісі The Noun Project.

Бюлетень підготував Євген Ніколаєв. Бюлетень розміщений на ресурсі WWW.ACADEMIQ.ORG.UA

Дана публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до грантового договору № SUP30020CA0215 з Посольством США в Україні. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

«ЯКИМИ БУВАЮТЬ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ТА ФАБРИКАЦІЇ?»

Університетські кодекси етики приділяють чимало уваги питанням уникнення плагіату, тоді як деякі інші види порушень академічної доброчесності опиняються у своєрідній «сірій зоні» явищ, які нібито існують, на які вочевидь слід реагувати, але як саме це робити — подеколи незрозуміло. Не сприяє такому розумінню і той факт, що значна частина порушень академічної доброчесності не піддається однозначній класифікації. Відсутність лапок навколо дослівної цитати — це технічна помилка, академічний плагіат чи свідомий намір ввести читача тексту в оману? Складання іспиту замість іншої особи — це прояв «недозволеної співпраці» двох студентів, що має наслідком «неналежне оцінювання» студента і «фальсифікацію» результатів цього іспиту. А якщо під час іспиту підставна особа списала частину відповідей з інтернету, а інші відповіді продиктував екзаменатор — то як саме класифікувати це «комплексне» порушення?

Тому різні джерела по-різному називають і групують інші, ніж плагіат, порушення академічної доброчесності, відносячи їх до таких типів, як:

- недозволена/несанкціонована співпраця (англ. collision, collusion, unauthorized collaboration);
- введення в оману (англ. misrepresentation);
- обман (англ. fraud);
- фальсифікації і фабрикації (англ. falsification & fabrication);
- підробка документів (англ. forgery);
- академічний саботаж (англ. sabotage);
- аутсорсинг завдань або контрактний плагіат (англ. contract cheating, assignment outsourcing);
- порушення авторських прав (англ. copyright infringement) та ін.

Поговоримо в цьому випуску бюлетеня про окремі прояви фальсифікацій і фабрикацій в освітній і науковій діяльності, на які університетам варто звертати увагу при розробці й реалізації політик забезпечення якості освіти і академічної доброчесності. Деякі з цих явищ більш очевидні, тоді як виявлення інших випадків академічної фальсифікації може потребувати відчутних зусиль. Частину явищ, про які йтиметься далі, не можна вважати тільки фальсифікацією чи фабрикацією, вони одночасно матимуть ознаки й інших типів недоброчесних дій.

ЩО КАЖЕ ЗАКОН?

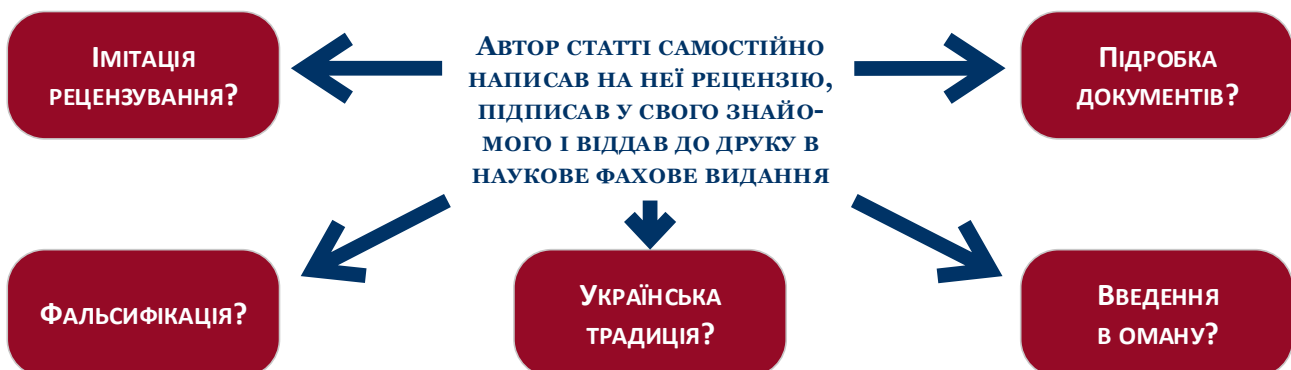
Закон України «Про освіту» надає двом видам порушень академічної доброчесності близькі одне до одного визначення:

«фабрикація — вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

фальсифікація — свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень»^[1].

Чимало джерел^[2] не проводять чіткої межі між цими двома явищами. До того ж, складно виділити характерні ознаки, за якими певну дію слід чи не слід вважати фальсифікацією (фабрикацією). Тому різні публікації наводять не так дефініції, як більш або менш розлогі переліки таких дій. Згрупуємо ці дії залежно від того, кого з учасників освітньої (дослідницької) діяльності вони стосуються і на яких етапах цієї діяльності виникають.

МАНІПУЛЯЦІЇ З ДАНИМИ

Як у наукових дослідженнях, так і в студентських роботах трапляється неправдиве подання опрацьованої інформації. Викривлення інформації може відбуватися у такі способи^[2]:

- вигадування емпіричних даних замість їх одержання під час експерименту;
- зміна, спотворення, приховування частини одержаних даних;
- безпідставне ігнорування частини одержаної під час дослідження інформації, зокрема тієї, яка суперечить вихідній гіпотезі авторів дослідження;
- спотворення інформації про учасників певного дослідження (наприклад, соціологічного опитування чи поведінкового експерименту);
- фальсифікація джерел інформації: приписування певному джерелу тієї інформації, якої воно не містить; вигадування неіснуючих джерел інформації; наведення посилань на джерела, які насправді не опрацьовувались під час дослідження;
- «осучаснення» опрацьованих публікацій шляхом зазначення в їхньому описі більш пізнього року видання, ніж справжня дата їх оприлюднення.

ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ

Викривлення інформації про результати освітньої і наукової діяльності викладачів може відбуватися через такі дії, як:

- фабрикація наукових праць: оприлюднення текстів, які не є результатом проведеного дослідження, не містять новизни, однак мають формальні ознаки наукових публікацій (спеціальна структура тексту, вихід в світ у складі видання, яке позиціонується як «науковий журнал», «збірник наукових праць», «збірник тез доповідей», «монографія» та ін.);
- звітування, що видання, в якому опубліковано наукову статтю, відповідає певному критерію (індексація у системі Scopus і под.), коли ця інформація є неправдивою;
- створення публікацій «заднім числом», зокрема в попередніх випусках електронних видань, коли, наприклад, на момент захисту дисертації здобувач наукового ступеня фактично не має необхідної кількості статей;
- звітність за результатами участі у несправжніх наукових конференціях, які не передбачають інших активностей, окрім спам-розсилки оголошення про конференцію, отримання оплати від учасників, публікації тез та формування сертифіката учасника конференції;
- підвищення кваліфікації науково-педагогічного працівника, що відбувається лише «на папері» тощо.

ПУБЛІКУЙСЯ АБО ПОМРИ. УКРАЇНЬСЬКА ВЕРСІЯ

Політика підвищення публікаційної активності у виданнях, що індексуються визначеними системами (такими як Web of Science і Scopus), призвела до появи сталої системи фабрикації — у буквальному сенсі цього слова «виробництво на фабриці» — таких публікацій. Характерні ознаки цієї системи такі:

- публікації здійснюються зазвичай у «хижацьких» виданнях, ознаками яких є високий розмір плати за публікацію, відсутність або формальність рецензування поданих матеріалів (зовні це виявляється в обіцянці «дуже швидкого рецензування»), відсутність літературного та наукового редагування статей, швидка публікація, іноді публікація сотень статей на місяць, ризик раптового припинення індексування видання у наукометричних базах;
- участь комерційних фірм-посередників в організації публікацій. Фірми надають послуги з пошуку необхідного журналу, доопрацювання і перекладу статті англійською мовою, ведуть перемовини із журналом на предмет гарантованої публікації, обіцяють авторам конфіденційність;
- якщо плата за публікацію зависока для одного автора, фірма може знайти «співавторів» статті, між якими буде розділено плату за публікацію, але внесок яких не відповідає доброчесним критеріям визнання певної особи як (спів)автора дослідження (див. *бюлетень № 13*). Прикметна риса журналів, що підтримують цю практику — наявність у більшості статей кожного випуску близько п'яти співавторів.

До довгострокових негативних наслідків подібної практики належать такі:

- зазначені публікації практично не цитуються іншими дослідниками. «Накрутку» їх цитувань можна замовити у вищезгаданих фірм-посередників за окрему плату;
- необхідність несення грошових витрат для отримання такої публікації в умовах низького рівня оплати праці може бути фактором, що підштовхує викладачів і дослідників до пошуку додаткових джерел доходу (у т.ч. тих, що містять корупційну складову) на покриття зазначених витрат;
- посилення нерівності кар'єрних можливостей дослідників: перевагу отримують ті з них, хто має ресурси, необхідні для інвестування у подібні публікації;
- наукові публікації стають «ринком лимонів»^[3], коли публікації належної якості витісняються менш якісними статтями, що створюються задля «швидкої» публікації;
- накрутка, тому девальвація/інфляція/зниження релевантності показників публікаційної активності дослідників й викладачів.

ФАБРИКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ (НАУКОВОГО СТУПЕНЯ)

Університетам слід звертати увагу на можливість фабрикацію певних документів, як-от:

- документи, що дають право на пільгові умови вступу на навчання, одержання соціальної стипендії, на знижку чи звільнення від оплати за проживання у гуртожитку;
- документи про здобуття попереднього рівня освіти, зокрема видані в іншій країні, що необхідні для навчання на наступному рівні освіти;
- медичні довідки, що є підставою для перескладання пропущеного заняття, іспиту;
- заміна фотографії студента у заліковій книжці з метою складання іспиту іншою особою;
- листи, довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження у ситуації, коли такого впровадження насправді не було.

Не є фабрикацією документів як такою, але містить елемент недоброчесності написання відгуку, рецензії (на дипломну роботу, автореферат, дисертаційне дослідження, наукову статтю, монографію тощо) автором відповідної академічної роботи замість тієї особи, яка підписуватиме цей документ. Те саме стосується рекомендаційних листів. Проблема тут в тому, що читачі такого відгуку не дізнаються про справжню думку підписанта відгуку щодо якості доробку автора.

ЧОМУ ВАЖЛИВО УТОЧНИТИ УНІВЕРСИТЕТСЬКІ ПОЛІТИКИ

Якщо виклад норми про недопущення фальсифікацій і фабрикацій в університетському кодексі етики обмежується запозиченим із закону «Про освіту» визначенням цих явищ, то практичне застосування такої норми становитиме труднощі. Без уточнень буде незрозуміло, появи яких ситуацій слід запобігати в рамках системи забезпечення доброчесності й якості освіти. За відсутності «під рукою» орієнтовного переліку фальсифікацій та фабрикацій буде складно обґрунтувати, що певна дія чи ситуація є різновидом фальсифікації й тому на неї слід реагувати за процедурою, встановленою для порушень академічної доброчесності. З цієї причини в університетських політиках варто наводити приклади або пере-

ліки конкретних дій, які вважатимуться закладом освіти проявами фальсифікації, фабрикації, обману чи інших видів порушення встановлених правил. Тоді таких прикрих ситуацій, сподіваймося, ставатиме менше. 😊

«Актуальна для України і світу проблема наукових публікацій, дисертацій, дипломних і курсових робіт студентів... полягає в тому, що в цих роботах нерідко наводяться дані про експерименти, емпіричні дослідження, вимірювання, розрахунки, опитування, інші види досліджень та їх апробацію, які насправді не виконувалися. <...>

Фабрикація також може стосуватися вигаданих статистичних та інших даних, які нібито взяті з певних джерел інформації у випадках, коли такі джерела не існують або не містять відповідної інформації. <...>

Фабрикацією також є використання вигаданих даних поруч із справжніми, що іноді використовується... коли справжніх даних не вистачає для обґрунтування висновків дослідження».

Володимир Бахрушин^[4]

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII «Про освіту», абзаци четвертий-п'ятий частини четвертої статті 42.
2. Fabrication or Falsification. Academic Integrity Tutorials. Northern Illinois University. URL: <https://tinyurl.com/98wn8tn7>
3. Корнилюк Р. Мічені Нобелем: продавець лимонів Джордж Акерлоф. URL: <https://tinyurl.com/m5h3kn2p>
4. Бахрушин В. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту». С. 13-14. URL: <https://tinyurl.com/v6lg7wt>

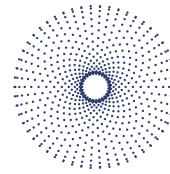
В оформленні бюлетеня використано іконку Law by Arved Bünning, одержану на сервісі The Noun Project.

- Роздрукуйте цей бюлетень на великому папері — матимете файний постер •

Бюлетень підготував Євген Ніколаєв. Усі випуски читайте на ресурсі www.skeptic.in.ua

Ця публікація поширюється на умовах ліцензії CREATIVE COMMONS: ІЗ ЗАЗНАЧЕННЯМ АВТОРСТВА — НЕКОМЕРЦІЙНА — ПОШИРЕННЯ НА ТИХ САМИХ УМОВАХ 4.0 МІЖНАРОДНА (CC BY-NC-SA 4.0)

«ЩО СПРИЯЄ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ?»

В університетському житті існує чимало обставин, що не є явною проблемою самі собою, однак можуть призвести до недоброчесних дій. Якщо ми хочемо формувати належну академічну культуру, слід по можливості зменшувати вплив таких факторів.

Поговорімо, отже, про типові для різних університетів ситуації, поширені правила, вимоги й практики, наслідком яких є підвищення імовірності порушень академічної доброчесності. Система забезпечення якості освіти університету має враховувати ці фактори, передбачати і втілювати заходи з мінімізації їхнього впливу.

КООРДИНАТИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

Одним із факторів, що сприяють недоброчесному навчанню, є прийом до ЗВО осіб, попередня підготовка яких є значно гіршою за мінімальний рівень вимог вищої школи. Такі студенти вимушено вдаватимуться до порушень доброчесності, аби впоратися із вимогами освітньої програми. Або ж викладачі спрощуватимуть вимоги до таких студентів, що фактично означатиме зниження якості освіти, спричинене свідомим рішенням викладача. Те саме стосується іноземних студентів, якщо вони недостатньо володіють мовою навчання. Сьогодні українські університети не мають інструментів, що дозволили би таким особам після зарахування на навчання «підтягнути» знання до рівня, потрібного для ефективного здобуття вищої освіти (наприклад, під час «нульового» року навчання або шляхом вивчення додаткових базових дисциплін).

Якщо першокурсникам від початку не роз'яснювати правила чесного навчання (зокрема, в курсі з основ академічного письма), то при виконанні різноманітних завдань вони ймовірно вдаватимуться до недоброчесних кроків, знайомих їм із середньої школи.

Для підготовки курсової роботи студентам слід планувати час з розрахунку мінімум 3 години на 1 сторінку тексту. Для 25-сторінкової роботи це становить 75 годин (2,5 кредити ЕКТС), що мають бути передбачені освітньою програмою/навчальним планом*. Коли у студента цей час відсутній, більш швидка підготовка курсової негативно позначатиметься на її якості, отже, на набутті компетентностей, що їх покликане розвивати виконання цього завдання. Те саме стосується й підготовки кваліфікаційної (дипломної) роботи.

Коли курсова чи дипломна робота не перевіряється на відсутність ознак плагіату через те, що цього не вимагає університетська політика чи університет не забезпечує викладачам легального доступу до «антиплагіатного» програмного забезпечення із виявлення текстових збігів*, то ця ситуація є прогалиною внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Перевіркою слід охопити різні види академічного доробку студентів, надавши викладачам ресурси для цього.

Студентів, які того прагнуть, потрібно залучати до дослідницької діяльності понад освітню програму. Але ця можливість не має бути обов'язковою вимогою до кожного студента, інакше вона стане стежиною до недоброчесності, участі у фіктивних «конференціях», неякісної підготовки тез. Адже хоча серед завдань бакалаврських і магістерських програм є мета «доторкнутися» до досліджень та ознайомитися із основними науковими методами, однак немає мети одержати нове наукове знання чи створити повноцінну наукову публікацію. Тому, зокрема, вимога обов'язково апробувати дипломну роботу на конференції чи шляхом підготовки публікації зазвичай некоректна. Сам факт публікації фрагмента результатів певного дослідження, особливо в умовах широкої доступності послуг з публікації статей чи тез будь-якої якості, не є валідним способом оцінювання якості цього дослідження.

«В ідеалі усі роботи, що виконуються в університеті, мають проходити перевірку на наявність ознак академічного плагіату».

— з рекомендацій НАЗЯВО^[1]

РИЗИКИ В УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ ПОЛІТИКАХ І ПРАКТИКАХ

Чимало можливостей для недоброчесних дій закладено у формальних правилах і неформальних традиціях, якими живе університет. Наведемо декілька ілюстрацій.

Так, жорстка регламентація типів завдань, що їх викладач має застосовувати під час поточного та підсумкового оцінювання студентів (наприклад, якщо іспит проводиться дистанційно, то він має складатися виключно з тестових питань) — обмежує академічну свободу викладача, в окремих випадках не дозволяє здійснювати неупереджене оцінювання результатів навчання.

Відповіді на суто теоретичні, недискусійні питання на іспиті напевно буде списано.

Критерій перевірки студентських робіт на ознаки плагіату: «допускається до 40% текстових збігів» — є некоректним формулюванням і підміною понять. Напевно, мається на увазі, що загальний обсяг належним чином оформлених цитат у сумі з назвами цитованих джерел не має перевищувати 40% обсягу тексту. Проте без подібного уточнення вказану вимогу можна тлумачити як допустимість будь-яких текстових збігів, зокрема тих, що становлять академічний плагіат. Насправді плагіату в тексті не повинно бути взагалі.

«Перевірці на ознаки академічного плагіату підлягає 40% магістерських дипломних робіт, відібраних випадковим чином»: подібне правило є недоброчесним і несправедливим, адже воно передбачає, що комусь «пощастить» уникнути такої перевірки, а комусь — ні. Цей підхід виглядає так само, як «викладач перевіряє 40% письмових екзаменаційних робіт, оцінки іншим студентам ставить намання».

Завчасно не розроблені й не прописані в документах університету процедури (процедури ad hoc) розгляду повідомлень про імовірні порушення академічної доброчесності, визначення та застосування санкцій — чинник, що зменшує кількість офіційних звернень про порушення* та ускладнює їх справедливий і прозорий розгляд.

«Процедури ad hoc не дають університетам змоги належним чином реагувати на повідомлення про академічний обман. Конкретні, розроблені заздалегідь процедури допоможуть зменшити ризики для всіх, кого стосується [певний випадок недоброчесності]».

Комісія Чиказького університету, 1985 р.^[2]

Інші порушення академічної доброчесності, окрім академічного плагіату, в університетській практиці часто ігноруються*.

Якщо в університеті проводиться рейтингування викладачів, то можна очікувати, що деяка частина включених до рейтингу показників легше піддається «накрутці». Такі показники є зоною ризику щодо надання викладачем неправдивої інформації про результати своєї діяльності, що становитиме академічний обман.

Аби політика академічної доброчесності була більш дієвою, під час її розробки слід вивчати і брати до уваги українські та міжнародні дослідження з відповідних питань.

Не забуваймо і про типову ситуацію, коли заходи з реалізації політики академічної доброчесності в документах університету прописано належним чином, однак вони не виконуються, закріплена на папері політика не стає повсякденною практикою. Ключовим важелем впливу на цю проблему мають бути наполегливі й тривалі в часі зусилля керівництва закладу освіти*.

ВИМОГИ БЕЗ РЕСУРСІВ

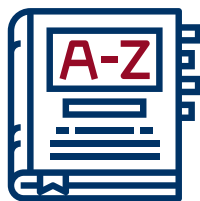
У попередньому випуску бюлетеня ми вже говорили, що не підкріплена ресурсами на проведення досліджень вимога до викладачів публікувати наукові статті у журналах, що індексуються системами Web of Science і Scopus, призводить до публікацій у «хижацьких» журналах, які не надто прискіпливо ставляться до якості змісту того, що вони друкують. Та є й інші вимоги до діяльності викладачів, виконання яких потребує адміністративних, управлінських, фінансових, часових ресурсів, без яких результати реалізації цих вимог будуть далекими від очікувань.

Відсутність видатків на підвищення кваліфікації власних працівників у бюджеті університету означає обмежену можливість впливу закладу освіти на тематику, зміст та якість формалізованих заходів з підвищення кваліфікації викладачів, в яких необхідно брати участь не рідше ніж раз на п'ять років. За браком ресурсів вимога проходити міжнародне стажування часто реалізується у форматі дистанційних курсів за участі іноземних професорів, де нагоди безпосередньо зануритися на певний час в академічну атмосферу іншої країни вельми обмежені.

Іншим типовим ризиком недоброчесності й появи плагіату, що постає внаслідок нестачі ресурсів, є підготовка підручників і навчальних посібників, коли на цю роботу немає достатнього фінансування і часу. Ризик посилюється, коли готується підручник з дисципліни, з якої автори з інших університетів вже підготували кілька десятків різних видань, кожне з яких надруковане малим накладом у кількості примірників. Особлива прикریсть тут в тому, що підручник гарантовано знайде своїх читачів в особі студентів, які матимуть наочний приклад того, як «можна» (?) готувати навчальну літературу.

Маємо розуміти, що ресурси, необхідні для доброчесного викладання і навчання — це не лише про фінансування й оплату університетом доступу до антиплагіатної програми. Не менш важливими ресурсами є «підтримка студента викладачем», «підтримка викладача колегами», «сприяння керівництва університету», «навчання з питань академічної доброчесності», «доступ до якісних навчальних і наукових публікацій, що правлять за зразок для власних розвідок», «мережа професійних контактів», «вільний час» тощо. Залучаймо ці ресурси до роботи!

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності, с. 18. Затверджено Рішенням НАЗЯВО від 29.10.2019 р. Протокол № 11. URL: <https://tinyurl.com/j7hvx9zh>
2. Procedures for Investigating Academic Fraud. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK236197/>

В оформленні бюлетеня використано іконки conference by Kiran Shastri, resource by Ahmad Roaayala, dictionary by Smalllike, одержані на сервісі The Noun Project.

* Зірочкою позначена інформація, що також була наведена у попередніх випусках цього бюлетеня.

АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИЧОК

Academic dishonesty — академічна нечесність.

Academic excellence — академічна досконалість.

Academic fraud — академічний обман.

Academic integrity — академічна доброчесність/цілісність/достовірність.

Academic misconduct, academic integrity violation — порушення академічної доброчесності.

Assignment outsourcing — див. contract cheating.

Authentic assessment — оцінювання за завданнями, наближеними до реального життя.

Biased assessment — упереджене оцінювання.

Bribery — хабарництво.

Cheating — списування; обман.

Coercive authorship — примусове співавторство (тиск з метою включити до числа співавторів сторонню особу).

Collusion — недозволена співпраця над виконанням завдання.

Conflict of interest — конфлікт інтересів.

Contract cheating — аутсорсинг завдань, контрактний плагіат, підготовка академічних робіт на замовлення.

Copyright violation — порушення авторського права.

Disruptive behaviour — неналежна поведінка.

Exam proctoring — контроль за дотриманням доброчесності під час складання іспиту.

Fabrication — фабрикація.

Falsification — фальсифікація.

Forgery — підробка документів.

Ghostwriting, ghost authorship — тіньове/примарне авторство.

Misallocation of credit — нечесне приписування авторства; помилкове оцінювання.

Misrepresentation — введення в оману.

Plagiarism — (академічний) плагіат.

Predatory/fraudulent scholarly journal — хижацький науковий журнал.

Self-plagiarism — самоплагіат.

Unbiased assessment — неупереджене/справедливе оцінювання.

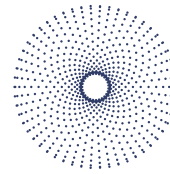
Undeserved authorship — незаслужене авторство.

• РОЗДРУКУЙТЕ ЦЕЙ БЮЛЕТЕНЬ НА ВЕЛИКОМУ ПАПЕРІ — МАТИМЕТЕ ФАЙНИЙ ПОСТЕР •

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. УСІ ВИПУСКИ ЧИТАЙТЕ НА РЕСУРСІ WWW.SKERTIC.IN.UA

ЦЯ ПУБЛІКАЦІЯ ПОШИРЮЄТЬСЯ НА УМОВАХ ЛІЦЕНЗІЇ CREATIVE COMMONS: ІЗ ЗАЗНАЧЕННЯМ АВТОРСТВА — НЕКОМЕРЦІЙНА — ПОШИРЕННЯ НА ТИХ САМИХ УМОВАХ 4.0 МІЖНАРОДНА (CC BY-NC-SA 4.0)

«ЯК РЕЦЕНЗУВАТИ ДИПЛОМНУ РОБОТУ?»

Оцінка за виконання кваліфікаційної дипломної роботи формується за результатами проходження цієї роботою декількох етапів розгляду:

- ① Перевірка роботи на відсутність порушень академічної доброчесності, зокрема академічного плагіату.
- ② Письмовий відгук наукового керівника.
- ③ Рецензування роботи іншим фахівцем, зазвичай — викладачем, науковцем чи представником бази практики.
- ④ Попередній захист роботи на кафедрі.
- ⑤ Захист дипломної роботи перед екзаменаційною (атестаційною) комісією, яка виставляє фінальну оцінку.
- ⑥ Розгляд апеляцій.
- ⑦ Розміщення успішно захищених робіт у відкритому доступі, зокрема в інституційному репозитарії закладу освіти.

Часто деякі з цих етапів відсутні. Наприклад:

- відгук наукового керівника може бути усним;
- студент може не мати права на апеляцію;
- університет може не приймати рішення про розміщення дипломних робіт у своєму репозитарії — тоді як лише у випадку доступності цих робіт можна застосовувати нещодавно затверджену процедуру «скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти... у разі виявлення фактів порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності»^[1].

Рецензування дипломної роботи — одержання фахової думки про якість її виконання — відбувається на різних етапах її розгляду. Змінюється ракурс, з якого різні фахівці розглядають доробок студента. Так, науковий керівник «супроводжує» студента впродовж підготовки дипломної роботи, дає йому поради, які студент може врахувати під час роботи над текстом. Тому відгук наукового керівника зазвичай включає певну особистісну характеристику студента, його дослідницьких навичок й потенціалу. Розгляд роботи на кафедрі — більше про формальні параметри: обсяг тексту, його правильне оформлення, список використаних джерел, коректність подання цитат та ін. Формальна (часто — зовнішня) рецензія характеризує безпосередній зміст проведеного дослідження. Екзаменаційна комісія узагальнює зібрану на попередніх етапах інформацію, оцінює як представлену до захисту роботу, так і презентаційні навички студента.

ЩО ЦЕ ОЗНАЧАЄ?

Аби рецензування дипломних робіт було ефективнішим, кафедрам слід врахувати таке.

- Успішне проходження дипломною роботою перевірки на відсутність ознак академічного плагіату ще не є оцінкою цієї роботи. Перевірка означає, що робота з певною ймовірністю відповідає мінімальним критеріям доброчесності й що її можна розглядати та оцінювати за змістом.
- Оскільки письмові відгуки на кваліфікаційну роботу надають науковий керівник і зовнішній рецензент, то для кожного з них доцільно сформулювати «технічне завдання» — набір запитань, за якими ці два фахівці зможуть охарактеризувати рецензоване дослідження. Наприклад, наукового керівника логічно просити переконатися, що дотримано всі технічні вимоги до оформлення кваліфікаційної праці, а зовнішній рецензент може зосередитися на практичній цінності дипломної роботи.
- Бажаючи не дублювати запитання до наукового керівника й рецензента, орієнтуйте їх на різні ракурси оцінювання роботи.
- Кваліфікаційна робота демонструє здобуття її автором певної сукупності результатів навчання. Тому завдання до дипломної роботи має стосуватися певних результатів навчання, визначених освітньою програмою та/або стандартом вищої освіти, і рецензентів доречно запитати про те, чи містить робота свідчення досягнення здобувачем освіти цих результатів.

«В англійському еквіваленті слово „рецензування“ — *peer review* — це оцінка рівного, погляд колеги. Іншими словами, рецензування — це не стільки про ієрархію (коли хтось вищий за посадою оцінює якість вашої роботи), скільки про спільноту, яка дбає про збереження стандартів якості аналітичної роботи. Рецензування — це фільтр, який дає змогу відсіяти неякісні тексти до етапу оприлюднення».

Катерина Зарембо^[2, с.133]

Роль і відгук наукового керівника

Науковий керівник має звертати увагу як на змістовні, так і на формальні аспекти підготовки студентської кваліфікаційної роботи. До формальних аспектів належать оформлення тексту (шрифт, абзацні відступи), заголовків, рисунків, таблиць, додатків; коректні посилання на джерела, правильне їх цитування; дотримання графіка написання роботи; відсутність ознак академічного плагіату, підготовки дипломної роботи третьою особою тощо. Врахуйте, що без відповідного досвіду може бути складно підготувати якісну розгорнуту анотацію до роботи, допоможіть у цьому питанні авторові дипломної роботи.

Щодо змістовних аспектів зворотного зв'язку керівника у процесі підготовки роботи, то Гарвардський університет^[3] пропонує сфокусувати увагу на двох-трьох найважливіших аспектах роботи, що потребують покращення, і надати по них розгорнуті рекомендації, аніж дописувати короткий коментар до кожної дрібної проблеми тексту.

Поточні коментарі до тексту можуть стосуватися таких питань, як^[3]:

- Чи має робота центральну думку (ідею), що прослідковується упродовж усього тексту? Чи ця ідея цікава і комплексна?
- Наскільки логічно побудовано роботу? Чи легко зрозуміти головне твердження кожної її частини?
- Чи підкріплено кожне твердження належними доказами? Чи засвідчує таке обґрунтування достатній рівень обізнаності автора з темою? Чи не пропущено якийсь важливий аргумент?
- Чи підібрано доречні джерела інформації? Чи правильно оформлено посилання на них?

Недоброчесність у рецензуванні

① Просити проєкт тексту рецензії. Рецензія за своєю суттю є викладом думки рецензента, а не автора роботи, змушеного писати відгук сам на себе.

② Максимально коротка і виключно позитивна рецензія. Такий відгук є неправдивим, суто формальним, він не є частиною дискусії щодо порушених в рецензованій праці питань.

③ Різні процедури рецензування та захисту бакалаврських і магістерських кваліфікаційних дипломних робіт. І бакалаврат, і магістратура є рівноцінними рівнями вищої освіти, тому немає достатніх підстав встановлювати спрощені (зокрема скорочені за рахунок відсутності зовнішнього рецензування) процедури оцінювання бакалаврських кваліфікаційних робіт.

«Я люблю науку. Я ненавиджу домисли, забобони, перебільшення й фальсифіковані дані. Покажіть мені дослідження, покажіть мені результати, покажіть мені висновки — а тоді покажіть мені кілька компетентних рецензій на все це».

William E. 'Bill' Vaughan

Надаючи рекомендації, віднаходьте правильний баланс між поточною кваліфікацією студента і Вашим рівнем обізнаності з темою. Сходінка рекомендацій має бути дещо вища за сьогоднішній рівень підготовки студента, але не має бути парканом.

Якщо, на Ваш погляд, результати дипломної роботи будуть цікаві для широкого загалу, порекомендуйте здобувачеві освіти їх опублікувати і порадьте, як і де це краще зробити.

У формальному відгуку науковому керівникові варто відзначити дотримання основних формальних вимог до кваліфікаційної роботи. Також можна прокоментувати коректність застосування у роботі термінологічного і теоретичного апарату, оскільки зовнішній рецензент часто не є дослідником та ймовірно приділятиме цьому аспекту мало уваги.

Зовнішнє рецензування

Зовнішня рецензія надається на заключному етапі підготовки дипломної роботи, коли можливість внесення суттєвих змін до рецензованої праці мінімальна. Тому цей відгук має більшу «ритуальну» складову і меншою мірою покликаний допомогти у покращенні якості дослідження. І все одно слід прагнути, щоб зовнішня рецензія в першу чергу транслювала сенси, кваліфіковані думки і лише в другу чергу була частиною ритуальності й формалізму.

Найкраща практика для цього — кафедрі завчасно визначити перелік питань, на які бажано одержати відповідь щодо певної кваліфікаційної роботи, і надати ці питання зовнішньому рецензентові.

До таких питань належать, зокрема:

- Грамотна мова тексту.
- Коректність, зрозумілість постановки проблеми, визначення мети і завдань дослідження.
- Належна аргументованість тверджень, коректність встановлення причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними явищами.
- Відповідність між назвами та змістом розділів та підрозділів роботи.
- Коректне використання професійної і наукової термінології.

- Логічність, цілісність структури роботи.
- Адекватність огляду попередніх досліджень.
- Опрацювання релевантних українських та іншомовних джерел.
- Зрозумілість опису використаної методології проведення дослідження.
- Актуальність фактичної та статистичної інформації, на яку спирається робота.
- Достатність використаних методів дослідження та видів/джерел опрацьованої інформації для досягнення заявленої мети дослідження.
- Коректність інтерпретації опрацьованих даних.
- Глибина критичного аналізу досліджуваної проблеми.
- Логічність зв'язку між результатами дослідження, його висновками і рекомендаціями.
- Недоліки дослідження.
- Практичні аспекти застосування результатів дослідження та інше.

Перевантажувати рецензента великою кількістю питань і аспектів розгляду роботи нерозумно. Тому наведений перелік — можливий орієнтир для формулювання кафедрою власних питань до рецензента з урахуванням контексту певної освітньої програми. Зокрема, на момент зовнішнього рецензування оформлення дипломної роботи вже має відповідати вимогам, тому просити рецензента коментувати оформлення не варто. Так само недоцільно просити рецензента оцінити роботу, оскільки він зазвичай не знає детально всіх критеріїв оцінювання дипломної роботи з урахуванням особливостей конкретної кафедри і освітньої програми.

Як дипломна робота, так і відгуки на неї, її обговорення у різних аудиторіях і середовищах — важлива частина академічного дискурсу, де класичні теоретичні підходи застосовуються до актуальних практичних проблем, де тестуються нові гіпотези, відточується термінологія, знаходяться нові рішення й підходи. Врешті, на глибшому рівні рецензування — це інструмент формування та підтримки мережі професійних комунікацій і знайомств. Успішних Вам комунікацій!

ЧОГО НЕ ВАРТО ПИСАТИ У РЕЦЕНЗІЇ

«РЕЦЕНЗОВАНА ПРАЦЯ ОФОРМЛЕНА У ВІДПОВІДНОСТІ ДО ВСТАНОВЛЕНИХ ВИМОГ, ВОНА СКЛАДАЄТЬСЯ ЗІ ВСТУПУ, ТРЬОХ РОЗДІЛІВ, ВИСНОВКІВ, ДОДАТКІВ. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ НАЛІЧУЄ 123 ПОЗИЦІЇ».

— Ви витратили три рядки тексту Вашого відгуку, не сказавши про роботу нічого нового або неочевидного.

«РОБОТА ВИКОНАНА НА ВИСОКОМУ ТЕОРЕТИЧНОМУ (МЕТОДОЛОГІЧНОМУ, НАУКОВОМУ...) РІВНІ», «АВТОРОМ ВИКОРИСТАНО ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ».

— Схвальне, однак неконкретне твердження. Опишіть, що саме виконано на високому рівні й що про це свідчить; чому обрані методи й опрацьовані джерела інформації є найбільш доцільними для досягнення мети дослідження.

«СУТТЄВИХ НЕДОЛІКІВ/ЗАУВАЖЕНЬ ДО РЕЦЕНЗОВАНОЇ РОБОТИ НЕМАЄ».

— По-перше, так не буває. По-друге, рецензія має орієнтувати на можливість досягнення наступної сходинки, здолання вищої планки якості дослідження, і демонстрація цієї планки є однією з важливих функцій відгуку.

«ДИПЛОМНА РОБОТА ЗАСЛУГОВУЄ НА ОЦІНКУ „ВІДМІННО“».

— Хоча деякі університети передбачають, що рецензент має надати роботі власну оцінку за чотирибальною шкалою, на нашу думку, це не є коректним. Рецензент перш за все має надати змістовну характеристику роботи, інформацію, що допоможе екзаменаційній комісії прийняти власне обґрунтоване рішення щодо оцінки роботи з урахуванням презентації її результатів під час захисту.

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Порядок скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації : затв. постановою КМУ від 26.08.2021 № 897. URL: <https://cutt.ly/HESbQB4>
2. Зарембо К. та ін. Писати аналітику може кожен. Мистецтво переконливого тексту. — К. : Віхола, 2021. — 224 с.
3. Responding to Student Writing. URL: <https://cutt.ly/nENBYKT>

В оформленні бюлетеня використано іконку feedback by iconpixel, одержану на сервісі The Noun Project.

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. УСІ ВИПУСКИ ЧИТАЙТЕ НА РЕСУРСІ WWW.SKERTIC.IN.UA

ЦЯ ПУБЛІКАЦІЯ ПОШИРЮЄТЬСЯ НА УМОВАХ ЛІЦЕНЗІЇ CREATIVE COMMONS: ІЗ ЗАЗНАЧЕННЯМ АВТОРСТВА — НЕКОМЕРЦІЙНА — ПОШИРЕННЯ НА ТИХ САМИХ УМОВАХ 4.0 МІЖНАРОДНА (CC BY-NC-SA 4.0)